

Inspiratiegids voor leerkrachten lager onderwijs
(2de en 3de graad)

ONTDEK ONROEREND ERFGOED IN JE SCHOOLBUURT

VLAAMS
BRABANT

VOORWOORD

Gebouwen, landschappen, archeologische relictten... Onroerend erfgoed is letterlijk tastbaar.

Maar de betekenis van dit erfgoed gaat verder dan het materiële: het gaat ook - en misschien wel vooral - om de betekenis die wij mensen eraan geven. Of anders gezegd: voor een goed begrip van dit erfgoed is inzicht zeker zo belangrijk als loutere feitenkennis. Het inzicht namelijk in wat deze relictten ons vertellen over de grond waarop wij vandaag lopen, de dromen die wij vandaag dromen, de opvattingen die wij vandaag delen. Het komt er dus op aan die rechtstreekse lijnen tussen het verleden en de leefwereld van vandaag bloot te leggen.

Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Feitenoverdracht is één ding, maar hoe wakker je bij jonge leerlingen het vuurtje van een sluimerend inzicht aan? Deze inspiratiegids voor leerkrachten van het basisonderwijs (2de en 3de graad) bevat recepten die u moeten toelaten om deze materie op een toegankelijke manier aan te brengen bij uw leerlingen. Door linken te leggen met de concrete leefomgeving van vandaag wordt dit erfgoed niet langer alleen letterlijk, maar ook figuurlijk tastbaar.

We zijn bij de opmaak van deze inspiratiegids niet over één nacht ijs gegaan, we bouwden al een bescheiden reputatie op inzake kwaliteitsvolle educatieve erfgoedpakketten voor het onderwijs. Denk maar aan de succesvolle archeokit, de CD-rom 'Het geheim van het Grijpen-veld', de I-padgame over de vici-steden, de spelkoffers 'Coldcase' en 'Een lijk in de burcht' of die andere inspiratiegids die we uitbrachten onder de titel 'Klein in de Grootte Oorlog'.

De feedback die we ontvingen op deze eerdere initiatieven liet ons toe om onze methodiek verder te verfijnen, onze invalshoeken te verbreden, en zo nog beter maatwerk te leveren.

In de hoop dat het u inspiratie kan verschaffen om uw leerlingen warm te maken voor de magie van het erfgoed. Magie die zich misschien nog het best laat samenvatten in de boutade dat erfgoed je toelaat vooruit te kijken door achterom te kijken....

Tom Dehaene,
gedeputeerde voor erfgoed

Colofon

Samenstelling en redactie: Els Salembier, Nicolas Mazeure en Karla Jacques (provincie Vlaams-Brabant, dienst erfgoed)
Eindredactie: Bart Claes, www.wartaal.be

Met dank aan
Vormgeving: grafische dienst, provincie Vlaams-Brabant
Foto's: Coverfoto: © Iris Verhoeven - Vrije Basisschool Jan Ruusbroec (Ruisbroek, Sint-Pieters-Leeuw) aan kasteel De Helle (Ruisbroek)
Verantwoordelijke uitgever: Provincie Vlaams-Brabant, Provincieplein 1, 3010 Leuven
Wettelijk depotnummer: D/2016/8495/04
Druk: Drukkerij Steylaerts - papier: cocoon offset

INHOUD

Voorwoord	2
Inhoud	3
Inleiding	4
Waarom deze inspiratiebundel?	4
De leerlijnen	5
De leerdoelen	5
Wat is erfgoed?	6
Invalshoeken	8
Cultuur in de spiegel	9
Deel 1: Erfgoed ... wat is dat?	10
Terug in de tijd met de erfgoedkoffer	12
Alledaagse voorwerpen?	14
Een blik op conserven	16
Deel 2: Onroerend erfgoed brengt me van de kaart	18
In het omgevingsboek	20
Spelen om te leren	21
Erfgoed dat blijft plakken	22
Wie zoekt, die vindt, die schrijft	23
Een schat van een school	24
Op den buiten	26
Deel 3: Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet	28
Monument-ID	30
Op visite	31
Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet	32
Spookhuis en droomkasteel	35
Historisch kaartmateriaal	36
Religieuze gebouwen, van binnen en buiten	38
Onder de grond	40
Deel 4: SOS erfgoed	42
Monumenten in verval - verval in monumenten	44
Stop! Niet schieten!	47
Oud en nieuw	48
Herbestemming gebouwen	50
Monumentenstrijd in de klas	52
Toeristisch potentieel	54
Deel 5: Buurten met erfgoed	56
Deel 6: Werkbladen	62
Deel 7: Webtips	68

Wil je aan de slag met nog meer lesideeën?
Vind ze online via: www.vlaamsbrabant.be/inspiratieonroenderfgoed

't Schoolhuis - Opwijk

WAAROM DEZE INSPIRATIEGIDS?

Deze inspiratiegids maakt kinderen van de tweede en derde graad lager onderwijs warm voor het onroerend erfgoed in de schoolomgeving. Hoe? Door leerkrachten concrete lesideeën voor te stellen waarmee ze zo aan de slag kunnen. De lesideeën zijn heel gemakkelijk toepasbaar in de klas: zonder extra budget, werkgroepen of externe begeleiding. Ze zijn er voor elke leerkracht, of je nu erfgoedkenner bent of niet. Je kiest zelf hoe ver je gaat. Een of meerdere lesuren? Binnen één lesvak of als vakoverschrijdend thema? Zelfs een heel schoolproject is mogelijk.

Omgevingsonderwijs

De schoolomgeving staat centraal, de buurt waar kinderen wonen, leren en spelen. Deze omgeving in de klas betrekken, heet omgevingsonderwijs. De aanpak verhoogt de betrokkenheid en de motivatie van de leerlingen, want het is hun vertrouwde buurt, hun leefwereld.

Groeien in erfgoed

Elke leeftijd vergt een specifieke aanpak:

- Kinderen van de tweede graad willen we vooral bewust maken van het onroerend erfgoed in hun buurt. Ze leren dat die omgeving een evolutie heeft doorgemaakt en blijft evolueren. De kinderen ontdekken dat mensen vroeger heel anders leefden dan vandaag en dat de geschiedenis de omgeving heeft gemaakt tot wat ze is. Door zo sterk te focussen op de omgeving, kan je verschillende aspecten aan bod laten komen: ruimtelijke, geschiedkundige, ecologische en maatschappelijke.

- Leerlingen van de derde graad gaan het onroerend erfgoed helemaal 'beleven' door het te onderzoeken. Ze gaan op zoek naar bronnen, vergelijken hun informatie en presenteren hun bevindingen.

DE LEERLIJNEN

De inspiratiegids is niet opgebouwd volgens de graad, maar is geënt op de leerlijnen. Elk lesidee kan aangepast worden aan het onderwijsniveau van de tweede of derde graad.

- **Deel 1** bundelt lesideeën die de leerlingen laten kennismaken met het begrip 'onroerend erfgoed'. Wat is erfgoed eigenlijk?

- **Deel 2** reikt ideeën aan om erfgoed in de schoolomgeving te beschrijven en te verkennen. Deze lesideeën confronteren leerlingen met de verschillen en overeenkomsten tussen heden en verleden.

- **Deel 3 en 4** bevatten ideeën waarmee de leerlingen het erfgoed grondiger bestuderen en historisch kaderen. Ook het nut/de noodzaak van het koesteren en publiek openstellen van erfgoed komen aan bod.

- **Deel 5** belicht 'Buurten met erfgoed', een samenwerkingsproject dat erfgoed structureel verankert in de school.

- **Deel 6** bevat enkele werkbladen bij de lesideeën.

- **Deel 7** is een oplistijng van nuttige weblinks.

DE LEERDOELEN

Als leerlingen reflecteren over erfgoed, leren ze bij op twee manieren:

- Op een **receptieve manier**: ze verwerven kennis over het erfgoed, zoals de herkomst, de inhoud, het materiaal en het gebruik ervan.

- Op een **productieve manier**: ze scheppen er iets nieuws mee zoals verhalen, tekst, knutselwerken en andere creaties.

Het erfgoed is hierbij telkens zowel het middel als het doel:

- Het **middel**: het erfgoed in de schoolomgeving is de bron, het onderwerp waarmee de leerlingen vaardigheden, kennis en inzichten versterken. Over de domeinen en vakken heen, van geschiedenis tot taal, van burgerzin tot ICT.

- Het **doel**: de leerlingen leren bij over de relictten uit het verleden, ze vergroten hun historisch besef en staan stil bij de actuele relevantie van het erfgoed.

Deze bundel streeft een hele reeks concrete leerdoelen na. Leerlingen ...

... tonen belangstelling en waardering voor verleden, heden en toekomst, in hun schoolomgeving en elders.

... herkennen historisch erfgoed, halen er eenvoudige geschiedkundige informatie uit en situeren het in de juiste tijdsperiode.

... beseffen dat geschiedenis niet statisch is, maar dat alles evolueert.

... kunnen zelfstandig bronnen raadplegen en gebruiken. Ze interpreteren informatie en staan er kritisch tegenover.

... leren historische kaarten vergelijken met hedendaagse. Ze leren werken met een plattegrond en kunnen een reisweg beschrijven en aanduiden.

... ontdekken dat geografie invloed heeft op hun dagelijkse leven.

... leren een landschap waarnemen en onderzoeken waarom het er zo uitziet.

... kunnen indrukken opdoen door dingen te betasten en te voelen, door te kijken en te zien.

... ontwikkelen een zelfstandige belangstelling voor erfgoed.

WAT IS ERFGOED?

Het monument op het marktplein van het dorp? Een kunstwerk van Michelangelo? De historische binnenstad van Brugge? Grootmoeders recepten? Erfgoed is een erg ruim begrip. Je kan het opdelen in drie types: onroerend materieel erfgoed, roerend materieel erfgoed en immaterieel erfgoed.

Onder onroerend materieel erfgoed verstaan we gebouwen, landschappen, historische sites, bomen. Roerend materieel erfgoed is verplaatsbaar, zoals schilderijen, boeken, beelden en documenten. Voorbeelden van immaterieel erfgoed zijn verhalen, dialecten, technieken en gebruiken.

Deze inspiratiebundel focust op onroerend erfgoed in de schoolomgeving, zowel bouwkundig, landschappelijk als archeologisch.

Bouwkundig erfgoed

Bouwkundig erfgoed is heel divers. Het zijn individuele constructies zoals gebouwen, interieurs, straatmeubilair, beeldhouwwerken. Maar ook hele sites die architecturaal en ruimtelijk samenhangen, zoals tuinen, begraafplaatsen, mijnsites en zo meer. Voorbeelden: kerk, begraafplaats, kasteel, stadsmuur, hoeve, fabriek, gemeentehuis, schoolgebouw.

Landschappelijk erfgoed

Een gebied dat uiterlijk een geheel vormt, is een landschap. Dat kan natuurlijk gevormd zijn of door de mens gemaakt, maar is vaak een combinatie van beide. Historische landschappen ontwikkelen zich en veranderen met de cultuur en de tijd. Voorbeelden: tuin, plein, bos, boomgaard, holle weg, brug, spoorlijn, sluis, grensteken, grasland.

Archeologisch erfgoed

Archeologische resten en sporen zijn heel divers. Dit kan gaan van verkleuringen in de grond, werktuigen, munten of bakstenen tot resten van mensen, paarden of zelfs pollen van graan. Archeologisch erfgoed geeft een beeld van de levenswijze en leefomstandigheden in het verleden. Voorbeelden: grafheuvel, motte, wal, archeologische sporen.

Kasteelhoeve Wange (Landen) - Bouwkundig erfgoed

Wolvenweg Tervuren - Landschappelijk erfgoed

Grafheuvel Landen - Archeologisch erfgoed

Ballonloods - PIVO, Asse

BESCHERMD OF WAARDEVOL?

Waardevol erfgoed

Onroerend erfgoed kan om vele redenen waardevol zijn. Omdat het een voorbeeld is van de artistieke opvattingen of stedenbouw uit een tijdperk. Omdat het getuigt van de sociale, culturele of industrieelarcheologische tendensen van toen. Of omdat het een historisch, archeologisch, esthetisch of architecturaal belang heeft. Dit zijn de erfgoedwaarden.

De waarde, het belang dat we aan onroerend erfgoed hechten, verandert door de tijd heen. Zo werden 19de-eeuwse neogotische kerken lange tijd miskend. Vandaag leggen we dan weer de focus op de sociaal-culturele waarde van een onroerend goed, zoals de volksverhalen over een bosgebied of de eeuwenoude devotie van een bedevaartsite.

Als een onroerend erfgoed goed bewaard is en voldoende erfgoedwaarden heeft, kan de Vlaamse overheid het opnemen in de Bouwkundige Inventaris. Dan gaat het officieel om een waardevol gebouw. Voor Vlaams-Brabant werd deze inventaris opgemaakt in de jaren 1970. Sindsdien werden er nog maar weinig nieuwe gebouwen

in opgenomen, dus ook geen erfgoed dat volgens onze huidige normen wel waardevol is. Enkel in Leuven en de gemeenten in de Vlaamse rand gebeurden er systematisch aanvullingen.

Beschermde erfgoed

Om onroerend erfgoed te bewaren voor de toekomst, kan de Vlaamse overheid het beschermen als monument, stads- of dorpsgezicht, cultuurhistorisch landschap of archeologische site. Het erfgoed is dan gebonden aan regels en vergunningen, zodat de erfgoedwaarden behouden blijven.

Deze bescherming gaat dikwijls ruimer dan het gebouw of de site zelf. Zo wordt de open ruimte rond een beschermde windmolen vaak mee opgenomen in het beschermingsbesluit. Want zonder deze ruimte vangen de wieken te weinig wind en komt de erfgoedwaarde in het gedrang. En op een archeologische site worden niet alleen de gevonden sporen of objecten beschermd, maar ook de context waarin ze werden aangetroffen. De hele archeologische site dus. Ook cultuurgoeederen die verbonden zijn aan een beschermd monument, maken deel uit van de bescherming. Bijvoorbeeld, de houten lambrijsing van een herenhuis.

INVALSHOEKEN

Omdat onroerend erfgoed zo veel verschillende erfgoedwaarden kan hebben, kan je er in de klas ook vanuit verschillende invalshoeken mee aan de slag.

Historische benadering:

van welke tijdsperiode en maatschappelijke evoluties is het onroerend erfgoed een getuige?

Kunsthistorische benadering:

de esthetische kwaliteiten zoals stijl, vormen, decoratie, materiaal.

Materiële benadering:

uit welk materiaal is het gebouw opgetrokken, welke geografische patronen heeft het landschap, welke flora vind je er?

Functionele benadering:

welke bestemming heeft het erfgoed, vroeger en nu? Wat is de band tussen de functie en de gebruikers?

Ruimtelijke benadering:

hoe is het onroerend erfgoed ingeplant in de omgeving? Hoe evolueerde deze omgeving doorheen de tijd?

Culturele benadering:

hoe wordt het onroerend erfgoed afgebeeld in schilderijen, foto's en verhalen? Welke naam kreeg het?

VOORBEELD

Beschermingsbesluit van 4 juni 2015 Bondgenotenlaan, Leuven.

De bescherming van 7 herenhuizen als monument en de Bondgenotenlaan als stadsgezicht.

Historische waarde: ontworpen in de 19de eeuw als verbindingsas tussen het station en het historische stadscentrum. De laan bezit een documentaire waarde betreffende het 19de-eeuwse stedenbouwkundige denken en de geschiedenis van WOI, inclusief de wederopbouw.

Architectuurhistorische waarde: representatief en kwalitatief ensemble van schaarse relictten van de 19de-eeuwse neoclassicistische basisbebouwing, in combinatie met wederopbouwplannen in eclectische, regionaal historiserende stijl uit 1918-1926. Het resultaat is een homogeen ogende opeenvolging van statige handelspanden en voorname burger- en herenhuizen.

Sociaal-culturele waarde: de straat en de huizen zijn de materiële getuigen die herinneren aan vernieling en wederopbouw. Ze verwijzen naar een nationalistisch en patriottistisch verleden met de bedoeling de stad als een feniks te doen herrijzen uit haar as.

©Cultuur in de spiegel

CULTUUR IN DE SPIEGEL

Deze inspiratiegids gaat uit van het idee 'Cultuur in de spiegel'. Dit cultuureducatieve kader werd ontwikkeld door CANON, de cultuurcel van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en vorming. Het gaat ervan uit dat we cultuur niet mogen zien als een verzameling van objecten, maar wel van de betekenissen die mensen er aan geven. Cultuur is dus niet het schilderij aan de muur of de acteur in kostuum, maar wel de betekenis, het gevoel, de indruk die ze opwekken.

Vier vaardigheden aanscherpen

Dit culturele bewustzijn kan je aanscherpen in je lessen. Hoe? Door vier culturele basisvaardigheden te stimuleren. Mensen gebruiken immers vier vaardigheden wanneer ze cultuur ontwikkelen, altijd in dezelfde volgorde:

- 1 Zintuiglijk waarnemen**
- 2 Verbeelden:** het omzetten van de waarneming in beelden, met fantasie, kunst, techniek...
- 3 Conceptualiseren:** het vertalen van onze verbeelding in abstracte concepten als taal, begrippen, symbolen.
- 4 Analyseren:** het ontdekken van de samenhang, de logica en structuren achter de dingen.

VOORBEELD

LEERLINGEN VERZAMELEN UIT FAMILIE-ALBUMS OF OP HET INTERNET FOTO'S VAN MENSEN IN EEN HUISELIJK INTERIEUR, TUSSEN 1915 EN VANDAAG.

Waarnemen. In de klas beschrijven ze de foto's, de geportretteerde persoon, de inrichting van de kamer. Ze plaatsen de foto op een tijdlijn.

Verbeelden. De leerlingen krijgen de opdracht zelf een foto te maken van een familielid in huis. Ze bespreken in de klas waarom die foto in die ruimte is genomen. Het is de aanleiding om te reflecteren over cultureel bewustzijn. Wat zetten we op foto's en hoe doen we dat? Welke vormen van cultuur zie je op de foto?

Conceptualiseren. De leerlingen bespreken per twee de verschillen tussen alle foto's op de tijdlijn. Ieder beschrijft voor zich de kenmerken van de verschillende periodes en de grootste veranderingen door de tijd. Wat zijn de conclusies?

Analyseren. De leerlingen analyseren verbanden tussen de kenmerken van de geportretteerde over de jaren heen. Zoals sekse, opleiding, status, beroep. Hoe evolueert het interieur doorheen de tijd? Welke verbanden zien ze daar?

ERFGOED...
WAT IS
DAT?

TERUG IN DE TIJD MET DE ERFGOEDKOFFER

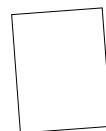
Met een koffer vol merkwaardige spullen ontdekken de leerlingen wat erfgoed betekent.

DOEL

Kennismaken met de begrippen roerend, onroerend en immaterieel erfgoed aan de hand van objecten en historisch beeldmateriaal. De leerlingen geven zelf voorbeelden en leren dat erfgoed evolueert doorheen de tijd.

Groetjes uit
Langdorp

AAN DE SLAG!

1 Vul een (reis)koffer met verschillende spullen die je leerlingen kunnen inspireren, zoals:

- telefoon met draaischijf (vs. smartphone)
- oude foto van een gebouw of straat uit je gemeente (vs. recent beeld)
- oude luchtfoto of kaart van het dorp of een herkenbaar landschap (vs. recent beeld)
- document uit het schoolarchief (vs. schoolwebsite)
- oud spel of volkssport (vs. computergame)
- glazen limonade- of melkflesje (vs. brikverpakking)
- Een mysterieus voorwerp dat je regio typeert, zoals een oud muziekinstrument, een item uit het biervverleden, een archeologische vondst ...

Tip! Vraag spullen aan de lokale heemkundige vereniging of snuister op rommelmarkten, in een tweedehandswinkel of website.

2 Vraag je leerlingen om zelf een erfgoedobject van thuis of van bij hun grootouders mee naar school te brengen. Laat hen erover vertellen.

3 Start een klasgesprek

- Wat zijn de voorwerpen en waarvoor werden ze gebruikt? Help de leerlingen met tips en laat ze zelf ontdekken wat het voorwerp is.
- Ken je de hedendaagse varianten?
- Waar zijn deze oude en recente voorwerpen nog te vinden?
- Waarom is het belangrijk om deze spullen te bewaren?
- Bespreek waarom we aan deze schijnbaar banale gebruiksvoorwerpen uit het verleden een erfgoedwaarde toekennen. Welke hedendaagse voorwerpen kunnen later (geen) erfgoed worden?
- Bespreek ook voorwerpen die ons iets vertellen over immaterieel erfgoed, zoals werktuigen voor ambachten, bedevaartvaantjes of liedjsteksten.
- Gebruik de dobbelsteentechniek om het 'mysterieuze' voorwerp samen met de leerlingen te onderzoeken. Hoe doe je dat? Maak een dobbelsteen met als vlakken:

- +** Wat vind je mooi/goed/aangenaam aan dit voorwerp?
- Wat vind je niet zo mooi/goed/aangenaam aan dit voorwerp?
- ?** Stel een vraag over dit voorwerp
- !** Wat vind je bijzonder/speciaal aan dit voorwerp?
- =** Wat lijkt volgens jou op het voorwerp?
- :** Wat is het volgens jou?

De leerlingen gooien elk om beurt met de dobbelsteen en beantwoorden de vraag.

ALLEDAAGSE VOORWERPEN?

Archeologie is geen schattenjacht in exotische oorden, geen knallende zweep van Indiana Jones. Maar wel een boeiende studie naar het verleden op basis van materiële resten, aangevuld met geschreven bronnen.

DOEL

De leerlingen stellen vast hoeveel vragen een doodgewoon object kan oproepen. Ze zien het belang in van de context waarin een archeologisch voorwerp wordt gevonden.

Nederlands, luisteren – spreken – lezen
muzische vorming, beeld
mens en maatschappij, tijd

ERFGOED ... WAT IS DAT?

AAN DE SLAG!

Lestip 1: Kijken, voelen en ontleden

- 1 Zet een stoel of een ander alledaags voorwerp in het midden van de klas. Vraag de leerlingen om vragen te formuleren over de stoel.**

Bijvoorbeeld, is het een gemakkelijke stoel? Wie zit er meestal op deze stoel? Waarvan is hij gemaakt? Is hij oud? Waarvoor kan je hem gebruiken? Hoe weet je dat?

- 2 Schrijf deze vragen op het bord en groepeer ze per soort:**

- vragen over voorkomen: hoe ziet het voorwerp eruit? Kleur, vorm en omvang? Natuurlijk materiaal of niet? Verschillende materialen?
- vragen over geur en smaak: hoe voelt het voorwerp, hoe ruikt het?
- vragen over constructie en techniek: hoe is het gemaakt? Met de hand? Met een gietvorm? In één of meerdere stukken? Gelijmd of gesoldeerd?
- vragen over de functie: waarvoor werd het voorwerp gebruikt? Hoe werd het gebruikt? Is het gebruik veranderd? Zijn er sporen van gebruik aanwezig?
- vragen naar het ontwerp: is het voorwerp functioneel ontworpen? Waarom is er voor dat materiaal gekozen? Is het versierd?
- vragen over herkomst en ouderdom: zijn er sporen die hier iets over zeggen?
- vragen naar de waarde: welke materiële waarde? Welke marktwaarde? Welke emotionele waarde? Statuswaarde? Informatiewaarde? Ouderdomswaarde? Esthetische waarde?

- 3 Laat de leerlingen de vragen beantwoorden.**

Hoeveel vragen kunnen ze beantwoorden door te kijken en te voelen? Welke antwoorden kennen ze nog niet? Welke vragen moeten ze nog verder onderzoeken door bijvoorbeeld externe informatie te raadplegen? Welke bronnen kunnen hierbij helpen?

Lestip 2: Bericht uit de toekomst

De klas krijgt een bericht van een leerling uit het jaar 2100. De mail zegt dat het huidige schoolgebouw wordt afgebroken om plaats te maken voor een nieuw gebouw. Tijdens de graafwerken werd er een voorwerp uit het jaar 2000 gevonden. Bijvoorbeeld een gsm of een computermuis. De leerling kent het voorwerp niet en vraagt hulp.

Bespreek tijdens een klasgesprek:

- Wie herkent het voorwerp?
- Hoe is het in de grond terechtgekomen?
- Hoe komt het dat de leerling uit de toekomst niet weet wat het is?
- Wat zou de leerling met dit voorwerp kunnen doen?
- Zou de leerling nog meer voorwerpen kunnen vinden uit onze tijd waarvan hij of zij niet weet waarvoor ze dienen?
- Kunnen wij ook voorwerpen van 100 jaar geleden bekijken? Of nog ouder?
- Hoe kun je weten hoe oud iets is?
- Werd er 100 jaar geleden ook een dergelijk voorwerp gebruikt?
- Hoe beantwoordt de klas de mail van de leerling?

EEN BLIK OP HET CONSERVEREN!

Het belang van goede bewaring van erfgoed. Licht en vocht zijn nefast voor veel materialen.

DOEL

De leerlingen maken kennis met de basisbegrippen over de conservatie van erfgoed. Ze leren welke parameters invloed hebben op het bewaren van erfgoed en hoe belangrijk de juiste bewaaromstandigheden zijn in musea en archieven.

AAN DE SLAG!

1 Laat de leerlingen proefjes uitvoeren in de klas om de invloed van het klimaat op verschillende materialen te onderzoeken.

- Knip een bladzijde van een krant in twee. Doe hetzelfde met een fel gekleurde lap stof en een rood en blauw gekleurd papier. Leg telkens de ene helft enkele weken op de vensterbank in de zon en bewaar de andere helft op een donkere plek.
- Leg een ijzeren voorwerp een maand lang in een bokaal met bodempje zout water.
- Leg een klein onbehandeld houten voorwerp twee weken lang in water.
- Leg een nat stuk stof twee weken in een gesloten plastieken zak.
- Schrijf met inkt op een blad papier en knip dat blad in twee. Dompel één helft in water en laat rustig drogen. Het andere deel bewaar je droog en in het donker.
- Leg aardewerk, glas, steen en andere harde materialen twee weken in water.

2 De leerlingen verwoorden wat ze zien, ruiken en voelen.

Welke verschillen zijn er tussen de lapjes stof en de papierhelften? Hoe ziet de natte lap stof eruit na twee weken in een gesloten zak? Wat is er gebeurd met het ijzeren voorwerp? Heeft het houten voorwerp te lijden gehad onder de vochtige omgeving? Hoe deden steen, glas en aardewerk het in water?

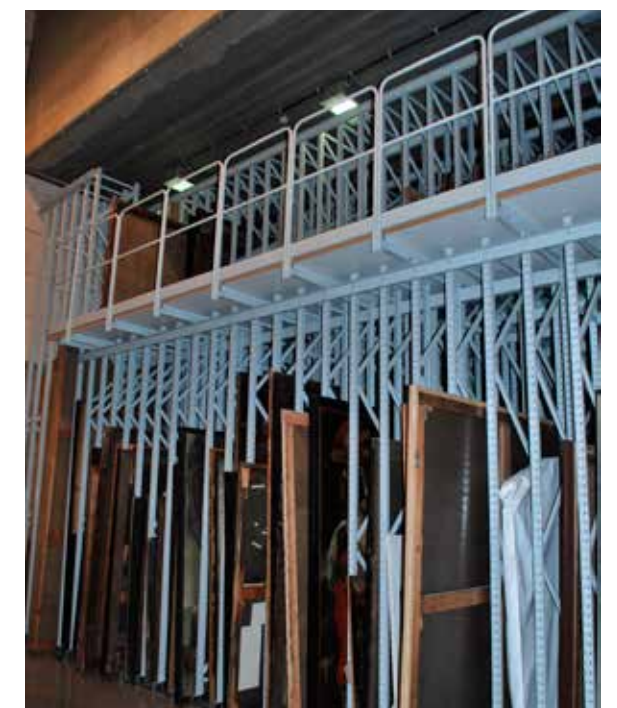

3 Bespreek nadien met de leerlingen het belang van een optimale bewaring van erfgoed in het museum of archief.

- Musea en archieven beschermen erfgoed tegen diefstal, vandalisme, ongedierte als motten en houtworm, maar ook tegen licht, vocht, warmte en koude. Daarom moet het binnenklimaat optimaal zijn.
- De parameters temperatuur, relatieve vochtigheid (RH), licht- en luchtkwaliteit zijn het belangrijkste.
- De ruimte van het museum of archief met de voorwerpen die niet tentoongesteld zijn, heet het depot.
- Elk materiaal - hout, papier, leer, synthetische materialen, metaal, fotografisch materiaal ... - vereist specifieke omstandigheden voor bewaring. Maar collecties en zelfs voorwerpen bestaan vaak uit verschillende materialen. Een temperatuur tussen 16 en 18°C en een luchtvochtigheid van ongeveer 52% RH is dan de middenweg.
- Beschadigingen door licht zijn onherstelbaar. En ook luchtverontreiniging kan schade toebrengen. Daarom is een depot verduisterd en is er aanvoer van zuivere lucht.

4 Bezoek een museum

Neem contact met een museum, archief, erfgoedbibliotheek of heemkundige kring uit de buurt voor een rondleiding met de klemtoon op de bewaaromstandigheden.

Depot Museum M - Leuven

ONROEREND ERFGOED BRENGT ME VAN DE KAART

De lesideeën in dit deel zetten de leerlingen aan het onroerend erfgoed uit de schoolomgeving te verkennen en te beschrijven. En vervolgens ook te analyseren op verschillen en overeenkomsten tussen heden en verleden.

Omgevingsonderwijs

Door elementen uit de leefomgeving van de kinderen in de klas te gebruiken, zijn ze extra betrokken en gemotiveerd. Omgevingsonderwijs zet aan tot actief en zelfstandig leren: leerlingen nemen zelf waar, stellen vragen, vergelijken, interpreteren, analyseren. Ze zijn immers betrokken partij want het gaat over hun eigen leefomgeving. De eindtermen basisonderwijs en de diverse leerplannen dringen aan op omgevingsgericht onderwijs. Een extra voordeel voor de school is dat ze een band kan opbouwen met de erfgoedactoren in de buurt.

HET OMGEVINGSBOEK

Een omgevingsboek? Daarin staan alle interessante plekken, gebouwen, instellingen, natuur, domeinen en andere locaties in de buurt van de school. Het geeft de leerkracht kennis van en zicht op de eigen streek vanuit historisch, natuur- en aardrijkskundig, cultureel en maatschappelijk perspectief.

DOEL

De leerlingen ontdekken het onroerend erfgoed in de schoolomgeving, ze beschrijven het en leren de verhalen die er bij horen. Ze worden zich bewust van de diversiteit, de types, hun onderlinge verbanden en hun ligging.

De leerplannen wereldoriëntatie van de pedagogische begeleidingsdiensten sporen scholen aan om een omgevingsboek te maken. Het leerplan van het VVKBaO (Katholiek Onderwijs Vlaanderen) spreekt van een omgevingsboek, het leerplan van het OVSG (Onderwijskoepel van Steden en Gemeenten) van een milieuboek.

AAN DE SLAG!

Maak samen met de leerlingen een omgevingsboek. Heeft de school er al een? Geef de waardevolle gebouwen, de typische landschappen en archeologische sites - kortom, het onroerend erfgoed - er dan een plaats in.

Laat de leerlingen zelf zoeken en stimuleer hen om oog te hebben voor de types onroerend erfgoed (zie bladwijzer). Zijn er elementen die verbonden zijn aan het erfgoed zoals straatnamen, eigennamen, tradities en gebruiken, verhalen en uitdrukkingen? Waar vinden ze bijkomende informatie? Raadpleeg databanken en instellingen.

Verzamel alle informatie en laat de leerlingen die nog verder verfijnen door bijvoorbeeld:

- types op te stellen: bouwkundig, landschappelijk, archeologische erfgoed (zie bladwijzer).
- beschrijvingen te maken aan de hand van invalshoeken (zie bladwijzer).
- de informatie te verwerken op een tijdsband.
- de informatie geografisch te verwerken op een kaart.
- de resultaten uit andere lesideeën in deze inspiratiegids hierin te verwerken.

Tip! Betrek het hele leerkrachtenteam: het opstellen van een omgevingsboek is bij uitstek een vakoverschrijdende activiteit.

Omgevingsboek ©Iris Verhoeyen

SPELEN OM TE LEREN

Al spelend erfgoed leren beschrijven

DOEL

De leerlingen leren onroerend erfgoed op een speelse manier kennen, ze leren de juiste vragen te stellen om de eigenschappen van het erfgoed te beschrijven.

AAN DE SLAG!

Lestip 1: Wat is het?

■ Verzamel afbeeldingen van onroerend erfgoed in de schoolbuurt. Vorm het bekende spel 'Wie is het?' om tot het erfgoedspel 'Wat is het?' door de vertrouwde figuurtjes te vervangen door deze afbeeldingen.

■ Begeleid de leerlingen in het zoeken naar gerichte vragen. Met welke vragen komen ze snel te weten over welk erfgoed het gaat? Hoe kunnen ze onroerend erfgoed beschrijven? Maak hierbij gebruik van de types en invalshoeken (zie bladwijzer).

■ Laat elke leerling op basis van gerichte vragen zo snel mogelijk achterhalen welk onroerend erfgoed zijn of haar klasgenootje gekozen heeft. Wie het snelst de oplossing vindt, wint het spel.

Lestip 2: Memory

■ Druk afbeeldingen van het onroerend erfgoed in de schoolbuurt in tweevoud af op kaartjes. Voorzie een 15-tal verschillende afbeeldingen of combineer oude en nieuwe foto's als je het spel uitdagender wil maken.

■ De leerlingen zoeken duo's van identieke afbeeldingen.

■ Begeleid de leerlingen in het zoeken naar gerichte vragen. Met welke vragen komen ze snel te weten over welk erfgoed het gaat? Hoe kunnen ze onroerend erfgoed beschrijven? Maak hierbij gebruik van de types en invalshoeken (zie bladwijzer).

■ Voor elke afbeelding laat je de leerlingen 5 gerichte vragen formuleren die je in de klas bespreekt.

Memory spelen - zoek 2x dezelfde afbeelding

ERFGOED DAT BLIJFT PLAKKEN

Breng het erfgoed in de schoolbuurt op een muzische manier in beeld. Maak een collage met een betekenis. Ga samen met de leerlingen op zoek naar een rode draad.

DOEL

De leerlingen gaan op zoek naar informatie over het onroerend erfgoed en brengen het op een muzische manier in woord en beeld.

AAN DE SLAG!

- 1 Verdeel de leerlingen in groepjes en laat hen **lijstjes maken van onroerend erfgoed** in de buurt. Wat weten ze er over? Laat hen het in 3 zinnen beschrijven.
- 2 De leerlingen verwerken de gevonden informatie in **een collage**, aangevuld met foto's, digitaal beeldmateriaal, afbeeldingen uit drukwerk, kopieën uit publicaties, eigen tekeningen of teksten.
- 3 Dan moeten ze op zoek naar een **rode draad** die alle stukjes van de collage verbindt. Bijvoorbeeld de religieuze of militaire achtergrond, de kleur of vorm, de ligging rond een plein ... Ze maken hierbij gebruik van de types en invalshoeken (zie bladwijzer).
- 4 Voor **elke afbeelding** laat je de leerlingen **5 gerichte vragen** formuleren die je in de klas bespreekt.
- 5 Je kan aan deze activiteit **een spreekoefening** koppelen waarbij de leerlingen **hun collage aan hun klasgenoten voorstellen**.

Tip!

Laat de leerlingen in de bib, bij de heemkundige vereniging of op het internet opzoekingswerk verrichten. Op het internet vind je handige websites waar je digitale collages of prentenboeken kan maken. Zoekterm: collage.

- 1) Abdijkerk Vlierbeek (Leuven)
- 2) Kathedraal Brussel
- 3) Hertboomwindmolen O.-L.-V.-Lombeek (Roosdaal)
- 4) Troostbasiliek Vilvoorde
- 5) Wederopbouwarchitectuur Kapelle-op-den-Bos

WIE ZOEKT, DIE VINDT, DIE SCHRIJFT

Met een plattegrond en foto's gaan de leerlingen op zoek naar het onroerend erfgoed in de buurt. Ze zien, ontdekken, stellen vragen. Nadien verwerken ze de informatie en schrijven ze een onderschrift bij elke foto.

DOEL

De leerlingen trekken zich uit de slag met een plattegrond en oefenen om gericht en gedetailleerd waar te nemen. Ze kunnen het onroerend erfgoed in de buurt op een grondplan aanduiden en een informatieve tekst schrijven voor leeftijdsgenoten over het erfgoed.

AAN DE SLAG!

- 1 Maak 10 foto's van onroerend erfgoed in je buurt. Stippel op een plattegrond een wandelroute uit langs alle locaties.

Tip! Maak het je leerlingen gemakkelijk en maak duidelijke foto's van gevels, standbeelden, wegwijzers,... Of maak het wat moeilijker en fotografeer details, zoals een huisnummer, een boom, een datering op een gevel.

- 2 Bezorg je leerlingen een envelop met de foto's en de plattegrond van de wandelroute en stuur ze met heel de klas op pad. Ze leggen de foto's in de juiste volgorde en duiden telkens de locatie aan op de kaart.
- 3 Controleer nadien in de klas samen met je leerlingen de oplossingen. Weten ze ook wat er op de foto's staat?

Pastorie - Wezemaal (Rotselaar)

Oorlogsmonument - Beersel

EEN SCHAT VAN EEN SCHOOL

De leerlingen verkennen hun eigen school op zoek naar onroerend erfgoedelementen. Ze stellen vragen over de geschiedenis, de architectuur en de functies van het gebouw en maken kennis met het schoolarchief.

DOEL

De leerlingen voelen zich verbonden met hun schoolgebouw en verwoorden welke plek hen raakt. Ze leren over de architectuur, de bouw en de geschiedenis van het gebouw. Ze begrijpen wat een archief is, waarom dit wordt beheerd en hoe dit nuttig kan zijn voor een beter begrip van onroerend erfgoed.

Heilig Hartinstituut - Heverlee - ©Pieter Baert

AAN DE SLAG!

- 1 **Laat de leerlingen in de school op zoek gaan naar hun favoriete plek.** Daar maken ze een creatieve selfie.

Tip! Fleur de centrale hal of een gang op met een collage van de selfies.

- 2 **De leerlingen noteren waarom dit hun favoriete plaats is. Wat maakt deze plek zo speciaal? De architectuur, de kleur, een herinnering?**

- 3 **Laat de leerlingen oplijsten wat ze willen weten over het schoolgebouw.**

Bijvoorbeeld:

- Wanneer werd de school gebouwd?
- Wie is de architect?
- Zag het gebouw er altijd zo uit? Had het vroeger een andere functie?
- Hoeveel leerlingen telde de school vroeger?
- Waren de lokalen vroeger op dezelfde manier ingedeeld als nu?
- Stond hier vroeger een ander gebouw?
- Begeleid de leerlingen in het zoeken naar gerichte vragen. Maak hierbij gebruik van types en invalshoeken (zie bladwijzer).

- 4 **Nodig oud-leerkrachten of oud-leerlingen uit en laat de leerlingen hen interviewen over vroeger.** Deze gasten kunnen ook foto's of ander materiaal meebrengen.

- 5 **Neem de leerlingen mee naar het schoolarchief.** Leg de vragen van de leerlingen voor aan de archiefverantwoordelijke. Die helpt de leerlingen aan de documenten waar ze de antwoorden kunnen vinden.

Tip! Misschien vind je vergeten historische foto's in het archief. Maak er nieuwe 'oude' postkaarten van. Of maak een foto in dezelfde positie en speur naar verschillen. Of print de foto in een groot formaat uit en geef hem een plek in het rust- en verzorgingstehuis. De verhalen komen dan zeker naar boven.

- 6 **Bestaan de oorspronkelijke bouwplannen van de school nog? Leg ze voor aan de leerlingen.**

- Wat vinden de kinderen daar goed of minder goed aan?
- Zijn daar dingen die typisch zijn voor die bouwtijd en herken je bepaalde dingen in andere gebouwen in de gemeente?
- Kunnen de leerlingen zelf een schoolgebouw ontwerpen?

- 7 **Misschien is er bij de bouw of uitbreiding van je school een archeologisch onderzoek gebeurd.**

- Vind je hierover nog informatie terug? Waar zijn de vondsten, plannen, foto's?
- Uit welke tijd stammen de vondsten?
- Zijn er in de buurt nog gebouwen of landschappen uit dezelfde periode?

OP DEN BUITEN

De klas verkent het landschap rond de school. De kinderen ontdekken welke elementen een landschap bepalen en welke geografische, landbouwkundige, culturele en andere geschiedenis er in verborgen ligt. Dit kan zowel in de klas aan de hand van foto's en kaarten als met een excursie in de schoolomgeving gebeuren.

DOEL

De leerlingen leren de kenmerken van een landschap kennen, herkennen, verbeelden en bekijken vanuit erfgoedperspectief.

AAN DE SLAG!

Inleidende opdracht

De leerlingen zetten zich in een kring, met hun gezicht naar buiten. De leerkracht staat in de kring en geeft waarnemingsopdrachten. De kinderen noteren de antwoorden. Die worden nadien in de klas besproken.

Mogelijke vragen:

- Waar zit je op? Hoger, lager of even hoog als de omgeving?
- Kijk voor je uit. Wat is het hoogste/laagste/dikste/dunste landschapselement dat je ziet?
- Zie je iets waarin je kan klimmen, schuilen, verstoppertje spelen ...?
- Zie je iets met een mooie/lelijke vorm?
- Zie je oude of jonge elementen in het landschap?
- Zie je mensen en waar bevinden die zich? Wat doen ze?
- Welke kleuren zie je (het meest)?
- Welke geluiden hoor je? Waar komen ze vandaan?

Tip! Nodig de verantwoordelijke voor landschapszorg in je gemeente of de landschapsanimator van het Regionaal Landschap uit voor deze zoekopdracht.

Deel 1: algemene kenmerken

Tijdens een klasgesprek beschrijven de leerlingen wat een landschap volgens hen is. De leerkracht noteert de kernwoorden in een mindmap en maakt de leerlingen dan wegwijs in de elementen die een landschap bepalen:

- **ruimte:** een landschap is driedimensionaal, maar niet oneindig: het heeft grenzen.
- **structuur:** een landschap vormt een geheel met typische kenmerken, er zijn meerdere soorten landschappen te onderscheiden.
- **samenstelling:** een landschap bevat natuurlijke elementen (water, ondergrond, reliëf, lucht, fauna en flora) en menselijke elementen (landgebruik, bewoning, percelen, aangelegd bos). In Vlaams-Brabant is een landschap altijd een cultuurlandschap, ontstaan door ingrijpen van de mens.
- **dynamiek:** een landschap is per definitie steeds in verandering en bevat vaak ook relictten van vroegere situaties. Stel de vraag aan de leerlingen: kan een landschap ook erfgoed zijn?

Deel 2: types landschappen

- De leerlingen beschrijven in de klas de patronen in het landschap: het bewonings-, percelings-, wegen- en gebruikspatroon.
- Daaruit leiden ze af of om het een agrarisch, industrieel, stedelijk of recreatief landschap gaat.
- Ze bespreken in de klas of het een open, gesloten of 'gecompartimenteerd' landschap is.
- De leerlingen bekijken het landschap op een kaart en berekenen de perceelgroottes. Zie www.geopunt.be, kies voor 'Basiskaart-GRB: administratief perceel grens'.
- Ga op zoek naar historische kaarten of oude foto's en laat de leerlingen de oude met de huidige situatie vergelijken. Welke historische elementen zijn bewaard gebleven? Welke zijn verdwenen?

Deel 3: muzische verbeelding

Tijd voor creativiteit! Laat de leerlingen een abstracte voorstelling maken van een landschap, met perspectief. Ze mogen gebruik maken van punten (bomen, palen ...), lijnen (bomenrijen, straten ...), vlakken (vijvers, percelen ...) en volumes (gebouwen ...).

Deel 4: erfgoedreflectie

- Wat vinden de leerlingen positief/negatief aan het landschap?
- Kan een landschap erfgoed zijn?
- Welke elementen bepalen dan het erfgoedkarakter?
 - Historische elementen van vroegere ingrepen door de mens
 - Symboolwaarde van existentiële en religieuze aspecten
 - Esthetische waarde
 - Natuur- of biodiversiteitswaarde
- Wat willen de leerlingen in het landschap veranderen of behouden?
- Kan het erfgoedgehalte bewaard worden? Is dat wenselijk? Zijn hier mensen of organisaties tegen?

Meer inspiratie!

Zie www.linkeveld.be/werkvelden.html, kies voor 'ruimtelijke planning en landschap'

IK ZIE, IK ZIE WAT JIJ NIET ZIET...

Deel 3 en deel 4 bevatten lesideeën die de leerlingen aanzetten om het onroerend erfgoed te bestuderen en historisch te kaderen. Ze leren ook het belang van publieksontsluiting en duurzame zorg. Zo worden ze ook een beetje erfgoedambassadeur.

Naar een idee van cultuurdienst gemeente Beersel

MONUMENT-ID

Een identiteitskaart voor een monument helpt de leerlingen gericht kijken.

DOEL

De leerlingen bekijken en analyseren een monument uit de schoolomgeving aan de hand van gerichte vragen. Ze verwoorden schriftelijk wat ze zien.

AAN DE SLAG!

1 Laat de leerlingen hun kids-ID bestuderen. Welke informatie staat er op?

2 Vraag hen vervolgens een identiteitskaart van een monument te maken. Dat kan bijvoorbeeld als klasactiviteit voor of na een bezoek aan een monument.

Deze vragen zetten de leerlingen op weg:

- **Wat?** Welk type monument is het? (zie bladwijzer)
- **Waar?** Waar is het monument gelegen: aan de kerk, op een plein, nabij de ring? Waarom ligt het op een publieke plaats? In welke straat met welke naam? Past het in de omgeving of niet?
- **Wanneer?** Wanneer werd het monument gebouwd? Waren er meerdere bouwfasen? Is dit zichtbaar in de gebruikte vormen, materialen, stijlen? Is er een datum vermeld op het gebouw?
- **Wie?** Heeft het monument een naam? Naar welke periode, activiteit of gebeurtenis verwijst deze naam?
- **Door wie?** Wie heeft het monument ontworpen? Staat de naam van de bouwheer vermeld op het gebouw? Wie was bij de bouw betrokken?
- **Waarom?** Welke functie vervulde het monument? Heeft het meerdere bestemmingen gehad doorheen de geschiedenis?
- **Hoe?** Beschrijf hoe het monument eruit ziet. Welke vormen en onderdelen heeft het? Uit welke materialen is het opgetrokken? Welke kleuren? Decoraties? Zijn die abstract of stellen die iets voor? Zijn er voorwerpen en/of figuren afgebeeld? Wat drukken de afbeeldingen uit? Hoe voelt het monument aan: hard of zacht, ruw of glad, warm of koud?

Kerk - Drieslinter - ©Lander Loeckx

3 Plaats de identiteitskaarten op een tijdsband. Zo krijgen de leerlingen inzicht in de stijlevolutes en bouwperiodes.

4 Vraag de leerlingen om het monument na te tekenen.

Tip! De Monument-ID's kan je opnemen in het omgevingsboek van de school (zie lesidee 'In het omgevingsboek'). Zo wordt het opzoekingswerk van je klas duurzaam gebruikt.

OP VISITE

Wie woont of werkt er vandaag in een monument of waardevol gebouw? Zijn ze fier op 'hun' monument? Werd het aangepast en waarom? Weten de werknemers wat er vroeger in het gebouw gebeurde? Zijn er verhalen te rapen?

DOEL

De leerlingen ontdekken wat het betekent om de bewoner te zijn van een beschermd of waardevol gebouw. Ze staan stil bij de voor- en nadelen van het wonen of werken in historisch waardevol onroerend erfgoed.

AAN DE SLAG!

1 Ga op zoek naar een beschermd of waardevol gebouw dat je met je klas kan bezoeken.

Willen de bewoners of mensen die er werken meewerken? Misschien eerst eens polsen bij het gemeentebestuur, de lokale heemkundige vereniging of check de inventaris van onroerend erfgoed.

2 Deel je informatie met de leerlingen en introduceer hen in de methodiek van de mondelinge geschiedenis. Zo kunnen ze zich voorbereiden en vragen opstellen voor de bewoners of werknemers.

Vraag de leerlingen wat ze graag te weten willen komen over het gebouw. Maak hierbij gebruik van de invalshoeken (zie bladwijzer).

3 Orden de vragen samen in een logische volgorde voor het interview. Werk met open vragen. Spreek met je leerlingen af wie welke vraag zal stellen en wie de antwoorden zal noteren.

4 Bereid het bezoek voor met je leerlingen en bespreek wat kan en niet kan tijdens het bezoek.

Voormalig stationsgebouw - Oud-Heverlee

's Hertogenmolens - Aarschot - ©Lander Loeckx

IK ZIE, IK ZIE, WAT JIJ NIET ZIET

Verschillende methodieken helpen de leerlingen om onroerend erfgoed te bestuderen.

DOEL

De leerlingen leren gericht observeren en deze observaties omzetten in een tekening of tekst.

Nederlands, spreken
muzische vorming, beeld
mens en maatschappij, tijd - ruimte
wiskunde, meetkunde

IK ZIE, IK ZIE, WAT JIJ NIET ZIET

AAN DE SLAG!

Lestip 1: Kijken zonder ogen

- Verdeel de klas in groepjes van vier leerlingen.
- Een van de kinderen wordt geblinddoekt en door zijn medeleerlingen naar een onderdeel van een gebouw, beeld, monument of plein geleid.
- De geblinddoekte leerling betast het onderdeel grondig.
- De medeleerlingen leiden de geblinddoekte leerling weg. Pas dan mag de blinddoek af.
- De leerling beschrijft zijn tactiele ervaringen. Hoe voelde het aan? Hard of zacht, ruw of glad, warm of koud? Welke materialen en vormen voelde de leerling? De leerling raadt uiteindelijk welk stuk van het monument hij of zij aanraakte.

Lestip 2: Duo's

- Deel de klas in duo's op, zet de twee leerlingen telkens rug aan rug.
- Eén van de twee leerlingen bestudeert een foto (of meer) van een gebouw of onderdeel ervan. Hij of zij gebruikt daarvoor een 'kijklijst', met de grootte, materiaal, kleur, vorm, constructie, gebruik ... Dan beschrijft de leerling het gebouw aan de andere leerling.
- De tweede leerling krijgt nu 5 minuten tijd om het gebouw te tekenen op basis van de beschrijving. Hij of zij mag daarbij nog bijkomende vragen stellen aan de andere leerling.
- Als de tijd om is, vergelijken beide leerlingen de tekening met de foto. Wat is er hetzelfde? Wat is er anders?
- De resultaten kan je nadien met heel de klas bespreken. Wat valt de andere leerlingen op?

Lestip 3: Observatietekenen

De ideale manier om je leerlingen heel gericht een gebouw of monument te laten bestuderen.

- Elke leerling kiest een stuk van het monument en tekent dit zo waarheidsgetrouw mogelijk na, met oog voor kleur, verhoudingen, reliëf, lichtinval, versieringen.
- Vraag je leerlingen om te verwoorden waarom ze dit fragment kozen. Vinden ze het mooi? Spreekt het hen om een andere reden aan? Ontdekten ze bij het observeren details die ze voordien niet gezien hadden? Was het gemakkelijk of moeilijk om dit na te tekenen? Waarom?

Lestip 4: Mijn favoriete plek

- Elke leerling gaat op zoek naar zijn favoriete plek. Dat kan in of rond de school, in de omgeving, aan een gebouw of plein.
- De leerling beschrijft de plek op papier aan de hand van trefwoorden: de kleur, een vorm, een decoratief element...
- In de klas leest elke leerling voor wat hij of zij noteerde. De klasgenoten proberen de plek te raden.

Lestip 5: Ook nog ...

- Ontdek vormen in het gebouw: driehoek, cirkel, vierkant... Kunnen je leerlingen een gebouw reconstrueren met uitgeknipte geometrische vormen (tangram)?
- Kijk eens op een andere manier naar het gebouw: met een verrekijker, ondersteboven, met een gekleurde bril, door een blad met gaten, met één oog, op een ladder, liggend op de grond.
- Monument in cijfers. Tel alle onderdelen: hoeveel bakstenen zijn er? Hoeveel ramen? Hoeveel deuren? Wat kan je nog allemaal tellen?

>>>

Lestip 6: Zoek de 7 verschillen

Zoek een oude afbeelding van een gebouw, monument, plein of straat. Vergelijk die met de situatie vandaag en zoek 7 verschillen.

- Wat is er veranderd? Kijk naar de bebouwing, verlichting, bestrating, groenaanleg, wegbekleding, verkeersborden, reclame...
- Wat zou een reden voor deze veranderingen kunnen zijn?
- Was het vroeger mooier? Of nu? Waarom?
- Vanuit welke hoek werd de foto of afbeelding gemaakt? Waarom?

Tip! Misschien kan je vandaag van dezelfde plek een foto maken?

Kasteel - provinciedomein Huizingen

SPOOKHUIS EN DROOMKASTEEL

Of het nu een spookhuis of een droomkasteel is, onroerend erfgoed kan heel cultureel waardevol zijn. Waarom is dat zo? De leerlingen zoeken het uit aan de hand van een evaluatierooster.

DOEL

De leerlingen ontdekken hoe en waarom onroerend erfgoed gevoelens kan oproepen, en ze krijgen inzicht in de esthetische waarden van gebouwen en de criteria die daarbij een rol spelen. Ze verwoorden wat ze zelf vinden van het erfgoed en plaatsen dat in een breder cultureel kader.

AAN DE SLAG!

1 Gebruik een spookhuis zoals je het kent van de kermis of het pretpark als insteek. Met speciale effecten komen spoken, geesten, zombies en andere bloeddorstige wezens tot leven. Maar we kennen spookhuizen ook uit de literatuur, de beeldende kunst, games en film.

2 Zoek online naar enkele voorbeelden van gewone gebouwen die gekend zijn als spookhuis. Bespreek met de leerlingen waarom een gebouw die naam kreeg toebedeeld:

- de vorm en stijl van het huis
- de verloederde staat, eventuele leegstand
- de locatie
- het excentrieke karakter van bewoners
- de verhalen of de geschiedenis
- rare geluiden, lichten, schaduwen...

3 Kennen de leerlingen zelf een spookhuis in de buurt? Of hebben ze er al verhalen over gehoord?

4 Laat de leerlingen op basis van foto's van gebouwen uit de schoolomgeving discussiëren over welke elementen een huis griezelig maken of angst oproepen.

Zijn er dingen die iedereen eng of mooi vindt? Bespreek waarom dit zo is. Komt het omdat ze zelf zoiets gezien hebben of omdat het in films of op televisie zo wordt getoond?

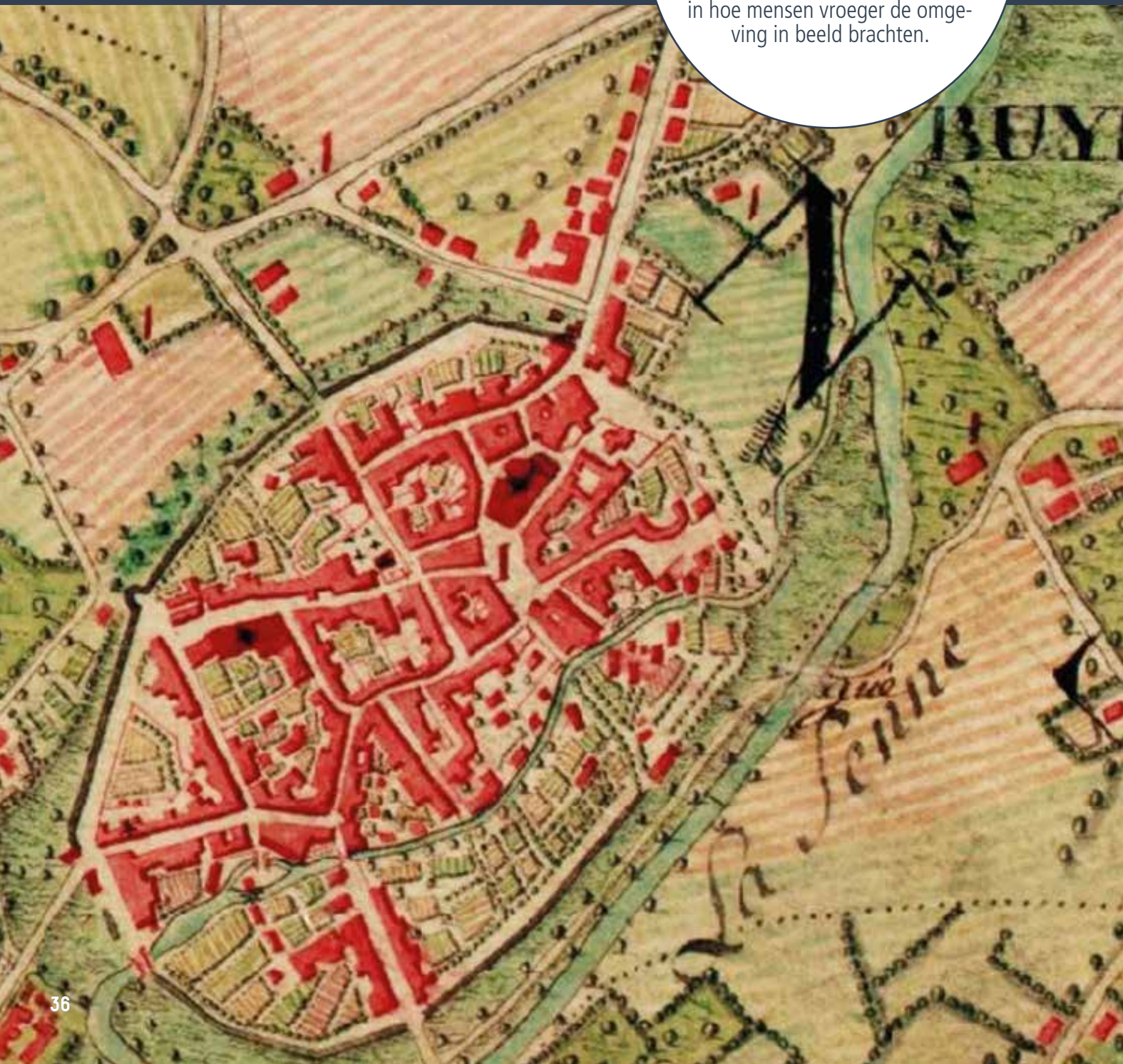
Ruïne Prinsenkasteel - Grimbergen

HISTORISCH KAARTMATERIAAL

Veel historische kaarten zijn onnauwkeurig en bedekken een te groot gebied, maar toch vind je ook heel gedetailleerde kaarten met historische informatie tot op straatniveau. Daarmee kan je aan de slag in het omgevingsonderwijs. Door historische kaarten met hedendaagse kaarten te vergelijken, krijgen leerlingen inzicht in de ontwikkeling van een gemeente of wijk. Ze zien de bebouwing, het landgebruik, de natuur en het wegennet evolueren door de jaren heen.

DOEL

De leerlingen leren omgaan met historische kaarten en vergelijken informatie met de ruimtelijke context van vandaag. Ze verwerven inzicht in hoe mensen vroeger de omgeving in beeld brachten.

AAN DE SLAG!

1 Vraag de leerlingen om voor een bepaalde omgeving en jaar na te gaan welke landschappelijke en bouwkundige elementen er waren, wat hun ligging was en hoe de wegen- en stratenaanleg was.

Zoek niet alleen grote structuren zoals wegen, kastelen, omwalde hoeven en stadsverdedigingen, maar ook kleine landschapselementen zoals houtkanten, bomenrijen, hagen, watermolens.

2 Op www.geopunt.be kan je door de tijd reizen van 1712 tot vandaag en de evolutie van een gebied bekijken.

Vraag de leerlingen de evolutie te beschrijven. Merken ze de industriële revolutie? De spoorwegen, fabrieksgebouwen, landbouwhervormingen en zo meer hebben het Vlaamse landschap ingrijpend veranderd.

3 Ga met een historische kaart op stap door het dorp.

Herkennen de leerlingen nog oud onroerend erfgoed? Wat is er verdwenen en wat kwam in de plaats?

4 Kijk naar de gemeente via Google Maps en een reliëf- of topografische kaart. Leg uit wat hoogtelijnen zijn. Waar zie je bossen, weiden, huizen? Wat ligt er op heuvelruggen? Wat is er bij een rivier of beek? Waarom is dit zo?

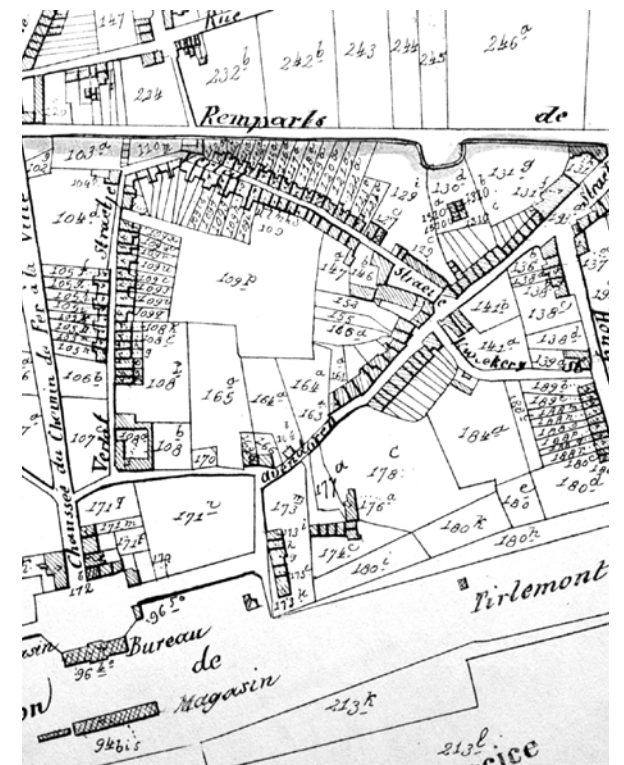
Kijk daarna eens op een historische kaart. Daar is de verdeling nog uitdrukkelijker: dorpen werden meestal wat hogerop gebouwd zodat huizen in natte periodes niet overstroomd werden. Toch bleven de meest vruchtbare en droge gronden in gebruik als landbouwgrond. Is er vandaag ook in vochtige gebieden gebouwd?

5 Laat de leerlingen ook de historische kaarten zelf analyseren. Zien ze een evolutie in de weergave van onroerend erfgoed? Waarom zijn bepaalde elementen op welke manier afgebeeld? Waarom werden er dingen wel of niet afgebeeld? Zo leiden ze af waarom een kaart werd gemaakt.

Bijvoorbeeld: de Ferrariskaart werd opgesteld vanuit militair-strategisch oogpunt, dus zijn vooral wegen en haagkanten belangrijk. De Poppkaart focust op het kadaster en heeft meer aandacht voor de perceelsgrenzen en de ligging van onroerende goederen.

Ferrariskaart - Langdorp (Aarschot)

Poppkaart - Avondoren en station

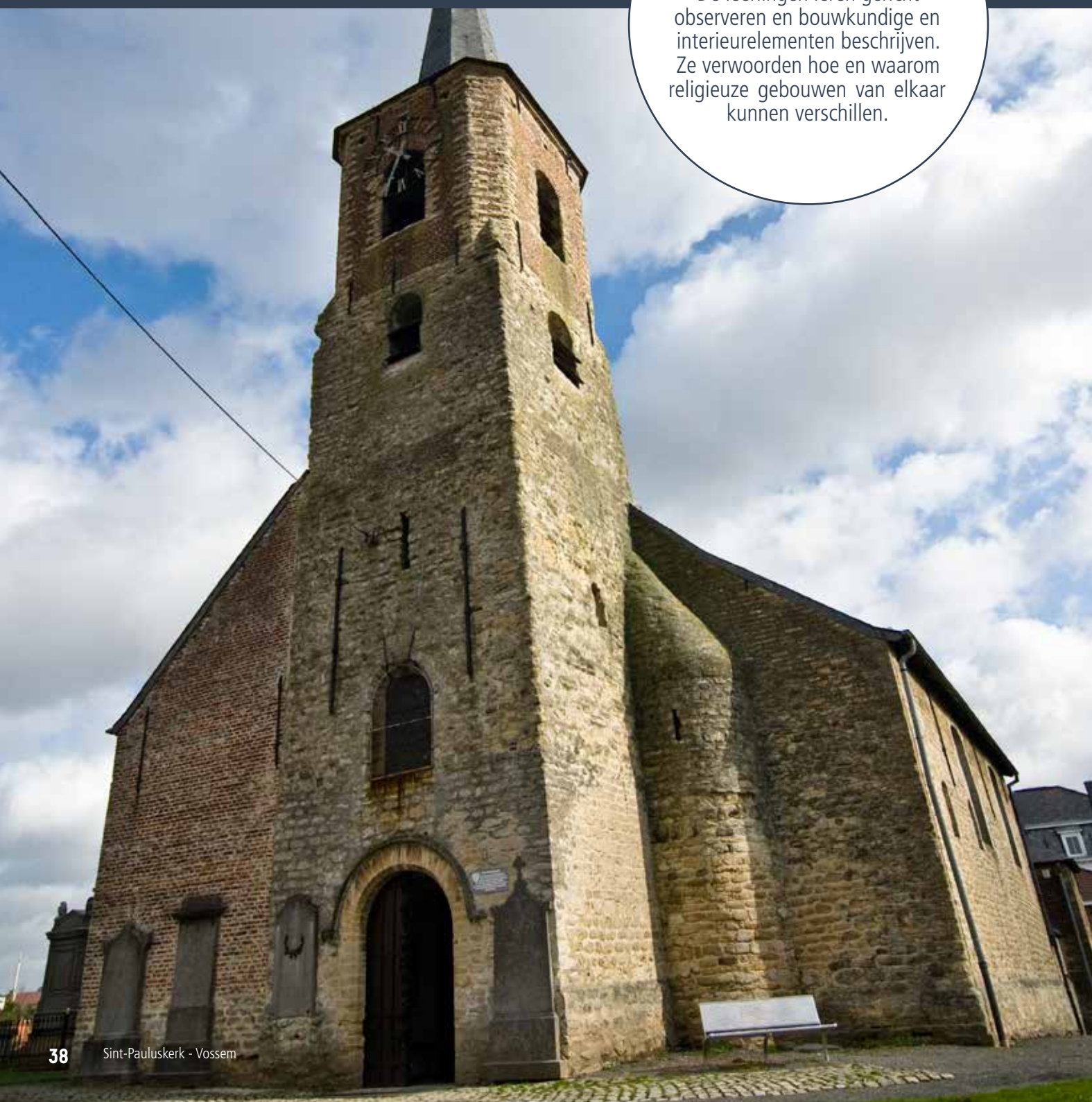

RELIGIEUZE GEBOUWEN, VAN BINNEN EN BUITEN

Religieuze gebouwen zijn vaak opgetrokken in verschillende perioden en bouwstijlen. De architectuur en het interieur verschillen van elkaar. Aan de leerlingen om dat te ontdekken.

DOEL

De leerlingen leren gericht observeren en bouwkundige en interieurelementen beschrijven. Ze verwoorden hoe en waarom religieuze gebouwen van elkaar kunnen verschillen.

Sint-Pauluskerk - Vosseme

AAN DE SLAG!

1 Verken eerst zelf enkele kerken in de schoolomgeving. Vraag eventueel hulp en advies aan de kerkraad.

2 Ga samen met je klas op bezoek bij enkele kerken en laat de leerlingen foto's nemen.

3 Welke waarnemingen doen ze aan de buitenkant?

- Vormelijke structuur:
 - Uit welke onderdelen is de kerk opgebouwd? Traditioneel zijn dat toren, schip en koor, maar zijn er nog bouwvolumes?
 - Zijn er lage en hoge volumes?
 - Kunnen de leerlingen een grondplan tekenen?
 - Naar welke windrichting is de kerk georiënteerd?
- Is er diversiteit in steensoorten en -kleuren? Dat wijst op een lange bouwtijd of herstellingen.
- Hoe groot is de kerk?
- Wat is de vorm en plaats van daken, torens en vensters? Dat vertelt veel over de bouwstijl.
- Zijn er decoratieve elementen als sculpturen, gevelbekleding?
- Zijn er grafstenen tegen de kerk?
- Wat vind je rond de kerk? Ommuring met hekwerk, pastorie, kerkhof, gedenkteken, begroeiing, straatnamen ...?

4 Welke waarnemingen doen ze binnen?

Deel voor je binnen gaat afbeeldingen van details van het interieur uit. Die moeten de leerlingen binnen beschrijven en identificeren. Dat kan zijn:

- grondplan
- de vorm van vensters in de hoofd- en zijbeuk
- plafonds, gewelven, koepels
- muren, pilaren
- vloeren
- versieringen en afwerkingen aan wanden, zoals behang, pleisterwerk, basreliëf, teksten
- meubilair (biechtstoel, altaar ...), kunstwerken (schilderijen, sculpturen), graftekens ...
- gebruikte materialen/kleuren

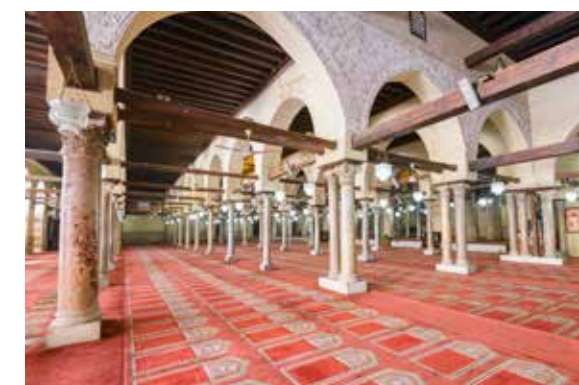
5 Bespreek achteraf in de klas de verschillen tussen de religieuze gebouwen, zowel binnen als buiten.

- Hoe verklaren ze de verschillen?
- Licht dit enkel aan de periode waarin een kerk gebouwd is? Plaats de kerken eerst op een tijdlijn.
- Welke bouwstijlen kennen de leerlingen? Gotiek? Barok? Neostijlen?
- Welke bestemming heeft het gebouw vandaag? Voor de eredienst of een andere bestemming? Is dat te merken aan de inrichting of het interieur?

6 Bezoek ook een religieus gebouw van een andere godsdienst.

Laat de leerlingen de verschillen en de gelijkenissen tussen een kerk, moskee of synagoge ontdekken, zoals:

- het grondplan
- de oriëntering van het gebouw
- toren, koepel of minaret?
- welke afbeeldingen, decoratie, bidmatten, reinigingsmeubilair?

Tip! Combineer dit lesidee met 'Nooit vergeten' op www.vlaamsbrabant.be/inspiratieonroerenderfgoed

ONDER DE GROND

Met de doe- en denkvragen van de Archeokit ontdekken, ervaren en beleven de kinderen zelf wat archeologie is. Ze leren hoe opgravingen gebeuren, wat archeologische sporen zijn en hoe vondsten informatie vrijgeven over hoe de mensen leefden door de tijd heen.

DOEL

De leerlingen krijgen inzicht in de manier waarop archeologen hun informatie verwerven. Ze leren op een systematische manier samenhangende informatie gebruiken. En ze kunnen na onderzoek historische sporen kaderen.

Nederlands
muzische vorming, beeld
mens en maatschappij, tijd
wiskunde

🕒 IK ZIE, IK ZIE, WAT JIJ NIET ZIET

AAN DE SLAG!

- 1** De kinderen ontdekken aan de hand van een cd-rom wat een archeoloog doet. Wat is een opgraving? Hoe weet je hoe oud iets is?
- 2** Via voorwerpen, tekeningen, foto's en infofiches krijgen de leerlingen zicht op vier thema's: wonen, gebruiksvoorwerpen, voeding en sterven. En dat doorheen vier tijdperiodes: steentijd, metaaltijd, Romeinse tijd en middeleeuwen.
- 3** Je kan kiezen welk thema of welke tijdperiode je behandelt in de klas. De Archeokit heeft genoeg lesmateriaal voor drie uur of een hele week.

De leerlingen werken een rits gevarieerde denk- en doe-opdrachten af. Sommige opdrachten leggen de nadruk op creativiteit, andere op wiskunde, op taal, op geschiedenis ... De educatieve werkmap is een belangrijk hulpmiddel voor de leerkrachten.

Scholen kunnen de Archeokit gratis lenen in de bibliotheek van Tienen (tienens@bibliotheek.be) of in het provinciehuis in Leuven (uitleenbalie.leuven@vlaamsbrabant.be).

SOS ERFGOED

Dit deel bevat net als deel 3 lesideeën die de leerlingen aanzetten om het onroerend erfgoed te bestuderen en historisch te kaderen. Ze leren over het belang van publieksontsluiting en duurzame zorg. Zo worden ze ook een beetje erfgoedambassadeur.

MONUMENTEN IN VERVAL VERVAL IN MONUMENTEN

Met een verhaallijn - de 'storyline approach' - maken de leerlingen kennis met de zorg voor onroerend erfgoed. Met doe-opdrachten lopen ze 'stage' bij een monumentenwachter. Ze nemen de structuur van een gebouw waar, observeren de eigenschappen van de onderdelen en documenteren de schade.

DOEL

Leerlingen krijgen inzicht in de schadebeelden van onroerend erfgoed. Welke schade kan onroerend erfgoed oplopen? Hoe kwetsbaar is een monument? Wat is het nut van de zorg voor ons erfgoed?

AAN DE SLAG!

1 De klas krijgt een (fictieve) brief of mail van de burgemeester.

Daarin staat dat de koning een bezoek plant aan de gemeente. De burgemeester wil daarom alle waardevol onroerend erfgoed verfraaien. Hij vraagt de klas op zoek te gaan naar elementen van erfgoed - zowel binnen als buiten - die hij kan laten herstellen of renoveren.

2 De brief vormt de aanleiding van een klasgesprek over het nut van de zorg voor erfgoed, zowel preventief als herstellend.

- Vertrek vanuit gebouwen die de leerlingen uit hun eigen leefwereld kennen: welke herstellingen of renovaties gebeuren bij hen thuis?
- Zijn er in de buurt buiten- of binnenherstellingen bezig?
- Wat veroorzaakt schade aan de binnen- en buitenkant van gebouwen? (klimaat, water, licht, temperatuurschommelingen, dieren, verwaarlozing ...)
- Is schade altijd ongewenst? Wat met patina of edelroest?

3 Bespreek in een klasgesprek de werking van Monumentenwacht in Vlaanderen.

Wat is de taak van monumentenwachters? Hoe doen ze preventief aan erfgoedzorg? Herstellen ze ook? Maak leerlingen warm om zelf een monumentenwachter te zijn.

4 De klas brainstormt over een antwoord aan de burgemeester.

De leerkracht maakt een overzicht van de ideeën en stelt voor een geïllustreerd inspectierapport op te stellen.

5 De leerlingen denken in groepjes na over wat ze nodig hebben om een inspectierapport op te stellen. Hoe ziet een dergelijk rapport er uit? Wat staat er in?

6 Stel samen met de leerlingen een 'inspectierapport' op, een werkdocument dat de leerlingen bewust helpt kijken naar het exterieur van een gebouw:

- Dakbedekkingen (pannen, leien), dakdoorbrekingen (dakkapellen, lichtkoepels, dakramen en -luiken, schoorstenen), regenwaterafvoer (goten, pijpen), muren (metselwerk, natuursteen, beton, hout, metaal), afwerkklagen (pleister en verf), decoraties (ankers, roosters), buitenschrijnwerk, beglazing, erkers en balkons ...
- De bouwfysische toestand, waarbij de leerlingen oog moeten hebben voor:
 - muren die scheef staan, verzakken of scheuren
 - scheurvorming, afschilfering, verwerking in metsel- en voegwerk
 - verkleuring, vervuiling
 - houtrot en vervorming van geveltimmerwerk (deuren, ramen, kozijnen, luiken ...)
 - vervorming, roest, breuken bij het ijzerwerk
 - gebroken en gebarsten dakbedekking, sporen van lekkage
 - verweerd, versleten en/of bladderend verfwerk
 - sporen van dierenuitwerpselen, nesten
 - sporen van muurbegroeiing (mossen, kleine planten, klimplanten ...) met scheuren, breuken en waterschade tot gevolg.

STOP! NIET SCHIETEN!

Met een actuele insteek - de vernieling van onroerend erfgoed in conflictgebieden vandaag - kijken leerlingen naar wat oorlog in hun buurt heeft aangericht met het erfgoed. Ze beschrijven en analyseren de keuzes die gemaakt werden bij het proces van wederopbouw.

DOEL

De leerlingen worden zich bewust van de kwetsbaarheid van onroerend erfgoed in conflictgebieden. Ze begrijpen en analyseren de architecturale en esthetische keuzes die bij de heropbouw werden gemaakt.

AAN DE SLAG!

1 Bespreek met de klas recente gevallen van vernieling van onroerend erfgoed in conflictgebieden. Kennen zij dergelijke situaties?

Voorbeelden: Syrisch erfgoed door IS, de Boeddha's van Bamyán in Afghanistan door de Taliban, de brug van Mostar in Bosnië en Herzegovina. Vertel de leerlingen over het Unesco-verdrag van 1954, het 'Verdrag inzake Bescherming van Culturele Goederen in geval van een Gewapend Conflict'.

2 Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd ook bij ons erfgoed vernield.

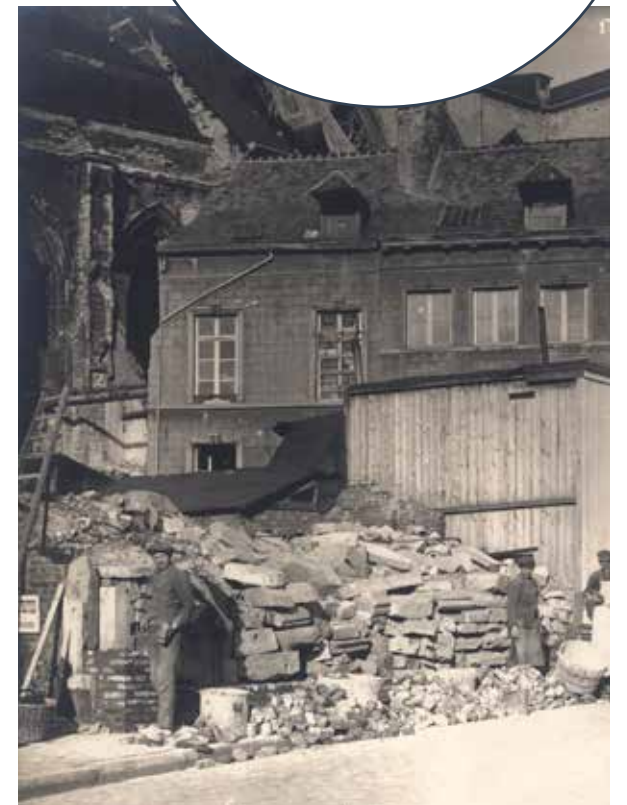
Vind je voorbeelden in de recente reeks publicaties naar aanleiding van 100 jaar WOI?

3 De wederopbouw van gebouwen, straten en pleinen na WOI vormde vaak een aanleiding tot debat onder architecten, historici en politici over de manier waarop het erfgoed kon hersteld worden. Een reconstructie? Nieuwe gebouwen? Andere stadsinrichting? Historische of moderne stijl?

4 Bekijk met je leerlingen enkele voorbeelden van wederopbouwarchitectuur na WOI in de buurt van de school.

Tip!

Vraag de archivaris van de gemeente een overzicht van wederopbouwingrepen in de omgeving. Wijs aan groepjes leerlingen een gebouw, plein of straat toe die ze moeten beschrijven. De verschillen werpen een licht op de maatschappelijke en esthetische keuzes die in het interbellum gemaakt werden.

OSB-wederopbouwhoeve (1918) - Epegem (Zemst)

7 Stel samen met de leerlingen een 'inspectierapport' op, een werkdocument dat de leerlingen bewust helpt kijken naar het interieur van een gebouw:

■ Vloeren, muren, binnenschrijnwerk, plafonds, afwerklagen (verf, pleister, behang), decoratieve elementen (lambriserings, schilderijen) en hun eigenschappen (materiaal, kleur...)

■ De fysische toestand, waarbij de leerlingen oog hebben voor:

- scheurvorming, afschilfering
- breuken of barsten
- houtrot en vervorming van schrijnwerk (deuren, ramen, lambrisering, leuning)
- gaten
- sporen van dierlijke activiteit (afval, stof, boormeel)
- sporen van schimmels of vegetatie
- watersporen, vlekken
- verweerd, versleten of bladderend verfwerk
- verkleuring, vervuiling, roest
- beschadigde afwerklagen (vernis, glazuur)

Tip!

Komt van pas: verrekijkers, zaklampen, vergrootglazen, thermometers, vochtigheidsmeters ...

Geef de leerlingen voldoende tijd en moedig hen aan op de knieën te kruipen, in de hoogte te kijken, een ander perspectief te gebruiken, de lichtinval na te gaan ...

8 Maak een wandeling in de schoolomgeving langs enkele waardevolle gebouwen.

■ De leerlingen inspecteren de buitenzijde.

■ In een openbaar gebouw - bibliotheek, kerk, gemeentehuis ... - inspecteren de kinderen het interieur.

- **visueel:** leerlingen maken gebruik van zaklampen om donkere ruimtes of details te belichten, om kennis te maken met textuur van materialen, om eventueel dieren te zien zoals insecten en spinnen.

- **tactiel:** laat leerlingen voelen zodat ze ook fysische verschillen merken.

- **meetinstrumenten:** de leerlingen meten temperatuur en relatieve vochtigheid op in verschillende ruimtes.

- de leerlingen maken **een overzicht** van de metingen en van de materiaalsoorten op de verschillende plaatsen.

■ Laat de leerlingen een grondplan of de plafondstructuur natekenen of een wand, hoek of gevelzijde schetsen.

■ Vraag de leerlingen welke elementen van het exterieur of interieur jong of oud zijn. Welke zijn gerestaureerd of authentiek?

9 Verzamel de bevindingen in de klas in het inspectierapport en bezorg het aan de burge-meester.

Tip!

Nodig een professional uit. Een heemkundige of een verantwoordelijke voor monumentenzorg van de gemeente. Of vraag een monumentenwachter met een echt inspectierapport.

OUD EN NIEUW

Aan de hand van oude foto's vergelijken de leerlingen de huidige toestand van onroerend erfgoed met die van toen. Wat zijn de verschillen? De gelijkenissen?

DOEL

Leerlingen kunnen aan de hand van bronnenmateriaal aantonen dat een actuele toestand vroeger anders was en over de jaren heen evolueerde. Ze kunnen beeldinformatie herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan.

Nederlands, spreken – schrijven
muzische vorming, beeld
mens en maatschappij, tijd – ruimte – brongebruik
ICT

AAN DE SLAG!

Lestip 1: Vroeger versus nu

1 Verzamel oude foto's van onroerend erfgoedelementen uit de schoolomgeving.

Ga hiervoor op zoek in digitale beeldbanken, bij de lokale heemkundige kring, het lokale archief, publicaties over de geschiedenis van de gemeente of het internet. Let er op dat ook het ruimtelijke kader voldoende in beeld is.

2 Verdeel de leerlingen in groepjes. Laat hen telkens de foto's beschrijven. Vraag hen hun bevindingen te noteren aan de hand van deze kijkwijzer:

- Objectief beschrijven: wat zie je?
- Kennismaken: weet je wie het beeld gemaakt heeft? Wat is zijn of haar verhouding tot het afgebeelde erfgoed? Waar is de foto gemaakt? Waarvoor is de foto gebruikt?
- Vergelijken met de actualiteit: wanneer is dit beeld gemaakt? Waar is dit aan te zien? Kan je de foto situeren op een tijdlijn? Wat is het onderwerp? (mogelijke onderwerpen: gebouwen, kleding, situaties, vervoer, materialen, omgeving, landschap...). Is er veel veranderd ondertussen? Waarom was dit anders vroeger?
- Betekenis geven: welke sfeer straalt de foto uit? Vrolijk, verdrietig, boos, lief...? Heeft de foto een boodschap, een functie? Met welke bedoeling zou de fotograaf de foto gemaakt hebben? Wil hij iets moois laten zien, choqueren, de kijker zijn gevoelens laten uiten, reclame maken?
- Bespreken: vraag de groepjes leerlingen om aan de hand van de kijkwijzer hun bevindingen te vertellen. De andere leerlingen kunnen bijkomende vragen stellen.
- Verwerken: laat de leerlingen de resultaten van hun besprekingen in een creatieve vorm presenteren met gebruik van tekst en ICT. Of laat hen de foto nabootsen met de juiste kadrering, poses en uitdrukkingen.

3 Laat de leerlingen in groepjes de foto vergelijken met de huidige situatie. Ze noteren:

- wat er verdwenen, vervangen of bijgekomen is.
- of er nog sporen van het verleden te vinden zijn, zoals een poortgebouw, kasseien, een beekje?

4 Bespreek met de leerlingen waarom deze ingrepen zijn gebeurd, ook ruimtelijke ingrepen. Waarom verdween de industrie naar de rand van de stad? Waarom een stadsuitbreiding in wat toen landbouwgebied was? Welke nieuwe visies op groen-aanleg en mobiliteit zijn ontstaan?

©Inge Vandamme

Lestip 2: Foto's als historische bron

Wat zijn de meerwaarden en de beperkingen van foto's als historische bron?

Zijn foto's objectief als bron? Foto's geven de werkelijkheid niet weer maar wel een beeld ervan. Een fotograaf kan op veel manieren het uiteindelijke beeld beïnvloeden, vooral door wat hij net niet in beeld brengt van de realiteit.

■ Overloop met de leerlingen het gebruik van fotografische technieken: perspectief/standpunt (vogel, kikvors?), kadrering (wat valt binnen/buiten de foto?), lichtinval (wat is zichtbaar, donker, uitgelicht?), in- en uitzoomen (details versus overzicht), aan- of afwezigheid mensen, compositie en lijnenspel...

■ Bespreek met de leerlingen het feit dat de context de betekenis beïnvloedt. Welke boodschap wil de fotograaf overbrengen? Wil de fotograaf iets zeggen over het materiaal, de dimensies, de functie, de ligging, de vorm, de schoonheid van het onroerend erfgoed?

■ Leg uit dat het maken van foto's geen alledaagse zaak was in het begin van de 20ste eeuw. Vooral uitzonderlijke zaken werden gefotografeerd. De meeste foto's uit deze periode zijn bovendien netjes georkestreerd.

Selecteer foto's die de verschillende aspecten van het interpreteren van fotomateriaal aan bod laten komen. Een belangrijk voorbereidend werk waar je de leerlingen kan bij betrekken. Vraag hen bijvoorbeeld oude foto's mee te brengen naar de klas en ga als eerste oefening hiermee aan de slag.

HERBESTEMMING GEBOUWEN

De leerlingen leren welke nieuwe functies we aan
bouwkundig erfgoed kunnen geven.

DOEL

*De leerlingen verwerven inzichten in
de zorg voor onroerend erfgoed. Ze
kunnen reflecteren over de maatschap-
pelijke keuzes die hierbij
gemaakt worden.*

Nederlands, spreken
muzische vorming, beeld
mens en maatschappij, tijd – ruimte
sociale vaardigheden

SOS ERFGOED

AAN DE SLAG!

1 Vertrek van een actueel voorbeeld van herbestemming van onroerend erfgoed in de schoolomgeving. Bijvoorbeeld, een kasteeldomein dat een horecazaak werd, een oude brouwerij die omgevormd werd tot cultuurcentrum, een klooster waar een bedrijf in gehuisvest is ...

2 Regel een klasbezoek, een gesprek met de bewoners of uitbaters, of een klasbespreking van krantenberichten.

3 Gebruik deze informatie voor een klasgesprek over de diversiteit aan herbestemmingen en de manier waarop authentieke eigenschappen worden gebruikt of net niet.

4 Werk een casestudy uit rond de oude gemeentehuizen in de schoolomgeving.

■ Op 1 januari 1977 fuseerden de meeste gemeenten tot grotere gemeenten: het aantal autonome Belgische gemeenten ging van 2359 naar 596. Daardoor verloren veel gebouwen hun functie, zoals de gemeentehuizen in de nieuwe deelgemeenten.

■ Vraag aan de kinderen of zij weten of hun school in de centrumgemeente of in een deelgemeente ligt. Welke gemeenten maken deel uit van de fusiegemeente? Kennen zij nog gebouwen die vroeger een rol speelden in het bestuur van de huidige deelgemeenten? Kennen zij de voormalige gemeentehuizen van de deelgemeenten?

■ Laat de kinderen via foto's of een uitstap het gebouw en de omgeving analyseren. Zijn er nog elementen die verwijzen naar de functie als gemeentehuis. De ligging? Symbolen zoals wapenschilden? De nabijheid van een schoolgebouw? Een oudstrijdersmonument? Andere aspecten?

■ Werd er in de centrumgemeente een nieuw gemeentehuis gebouwd? Laat de leerlingen dan de kenmerken en de ligging ervan vergelijken met de oude gemeentehuizen.

■ Welke functies kregen de oude gemeentehuizen? Nu en toen? Welke functies zijn geschikt voor dergelijke gebouwen?

Tip! Combineer dit lesidee met 'Botsende belangen' op www.vlaamsbrabant.be/inspiratieonroerenderfgoed

Wivinklooster - Dilbeek - ©Lander Loeckx

MONUMENTENSTRIJD IN DE KLAS

De klas beslist welk historisch gebouw of ander onroerend erfgoed bekroond wordt. De leerlingen voeren campagne voor hun favoriet met een ludieke actie, petitie of een stunt.

DOEL

De leerlingen oefenen argumentatie- en discussievaardigheden. Via debat verzamelen en verwerken ze informatie.

AAN DE SLAG!

1 Verdeel de klas in groepjes. Elke groep nomineert een gebouw, landschap of site dat volgens de leerlingen de hoogste erfgoedwaarde heeft.

2 De groep kan de nominatie baseren op één van de erfgoedwaarden (zie bladwijzer), maar ook om redenen van duurzame zorg: de nood aan renovatie of restauratie, of net de waardevolle renovatie die zopas gebeurd is.

3 Elke groep maakt een beschrijving van de kandidaat:

- situering in de tijd
- situering in de ruimte
- functie(s)
- stijlkenmerken
- materialen
- andere relevante historische informatie (zie bladwijzer: invalshoeken)

4 Elke groep ontwerpt een flyer als promotiemiddel en houdt een pleidooi van vijf minuten voor haar kandidaat.

De leerlingen mogen daarbij alle mogelijke middelen gebruiken: speech, videofragment, powerpoint, foto's, affiche, slides...

5 De andere leerlingen beluisteren en evalueren de pleidooien, en noteren bedenkingen

6 Iedere leerling deponeert zijn of haar keuze in de stembus.

TOERISTISCH POTENTIEEL

De leerlingen verzorgen de toeristische promotie van het onroerend erfgoed in de schoolomgeving.

DOEL

De leerlingen maken kennis met het toeristische aanbod en krijgen inzicht in de beeldvorming van onroerend erfgoed. Ze oefenen hun taal- en beeldende vaardigheden om het erfgoed te promoten naar verschillende doelpublieken.

Nederlands, spreken – (inter)culturele gerichtheid
muzische vorming, beeld
mens en maatschappij, ruimte – brongebruik
ICT - sociale vaardigheden

SOS ERFGOED

AAN DE SLAG!

Lestip 1: Toeristisch erfgoed

1 Bekijk samen met de kinderen het toeristische aanbod in de gemeente op de website van Toerisme Vlaams-Brabant en van de gemeente. Heb oog voor:

- het onroerend erfgoed: gebouwen, landschappen, archeologische sporen, musea ...
- de aspecten die benadrukt worden. Het interieur van een kerk, bouwmaterialen, de (vroegere) functies, de ligging, de fauna en flora ...
- de manier waarop het onroerend erfgoed wordt aangeprezen. Waar legt de auteur het accent op? De ouderdom? De historische relevantie? De kunst-historische waarde of fysieke kenmerken? De relatie tot historische personen, gebeurtenissen of lokale verhalen? De erfgoedfunctie? De aanwezigheid van horeca? De bezoekmodaliteiten van de site?
- de keuze voor het beeldmateriaal. Op welke manier wordt onroerend erfgoed in beeld gebracht? Met een detailopname of een overzichtsbeeld?
- de relatie tussen tekst en beeldmateriaal.
- kan je afleiden welk type bezoekers men wil aantrekken? Scholen, jongeren, senioren, gezinnen, internationale toeristen, wandelaars ...?

2 Allicht is niet alle waardevol onroerend erfgoed opgenomen in het toeristische aanbod. Welk erfgoed ontbreekt er volgens de kinderen? Wat zouden zij graag opnemen? Om welke redenen?

3 Verdeel deze voorstellen over enkele groepjes. Laat de kinderen meer informatie en beeldmateriaal opzoeken en laat hen nadenken over hoe ze het erfgoed kunnen aanprijzen. Een website? Een flyer? Een bierviltje?

4 Sluit af met een presentatie waarbij de kinderen zo wervend mogelijk toeristen moeten overtuigen om hun onroerend erfgoed te komen bezoeken.

Hou het bondig, toeristen willen snel duidelijke informatie. Daarom moeten de kinderen selectief zijn in de informatie die ze geven. Niet alleen over het erfgoed zelf, ook over de toegankelijkheid, horecavoorzieningen en zo meer.

Lestip 2: Postkaarten

1 Vraag leerlingen om prentbriefkaarten mee naar school te brengen.

2 Tijdens een klasgesprek bespreken ze het onroerend erfgoed dat wordt afgebeeld. Welke types overheersen (zie bladwijzer)?

Hoe werd het in beeld gebracht? Welke aspecten werden belicht? Hoe is de relatie tot de omgeving? Worden er mensen, dieren, andere elementen in beeld gebracht? Bespreek gelijkenissen en verschillen.

3 Vergelijk met prentbriefkaarten van de eigen gemeente, uit het heden en uit het verleden.

4 Welk onroerend erfgoed uit de eigen gemeente willen de kinderen op een prentbriefkaart zetten? Waarom?

Verdeel de voorstellen over enkele groepjes. In deze groepjes zoeken de leerlingen meer informatie en beeldmateriaal op en denken ze na over hoe ze het gebouw, plein of site op een prentbriefkaart zouden afbeelden.

5 Laat de leerlingen een foto maken die ze dan via een verwerkingsprogramma tot een ansichtkaart omvormen.

Sluit af met een presentatiemoment waarbij de kinderen hun kaart voorstellen en uitleg geven over de manier waarop ze het onroerend erfgoed hebben afgebeeld.

BUURTEN MET ERFGOED

Het project 'Buurten met erfgoed' neemt basisscholen mee op zoektocht naar het verhaal achter hun eigen schoolomgeving. Niet als eenmalig erfgoedproject, maar structureel verankerd in de school. Het haalt de banden aan tussen leerkrachten en lokale erfgoedwerkers. Samen werken ze een boeiend traject uit waarbij de kinderen het erfgoed in hun eigen buurt ontdekken. Als ze dat nu doen, kunnen ze dat later ook in de grotere wereld.

'Buurten met Erfgoed' wordt gefinancierd door het agentschap Onroerend Erfgoed. De partners zijn FARO (het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed), CANON (de cultuurcel van het Vlaams Ministerie voor Onderwijs en Vorming), EDO (Educatie voor Duurzame Ontwikkeling van het departement Leefmilieu, Natuur en Energie), Heemkunde Vlaanderen, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Mooss vzw.

©Iris Verhoeven

HET TRAJECT

Startdag

Op de startdag aan het begin van het schooljaar maken de leerkrachten en erfgoedwerkers kennis met het begrip erfgoed aan de hand van een aantal oefeningen. Daarmee leren ze hoe ze het begrip erfgoed op een speelse manier kunnen aankaarten bij de kinderen. Ze bouwen een 3D-kaart van de gemeente en denken na over welke erfgoedelementen en thema's kinderen kunnen interesseren. Na een brainstormsessie krijgt het erfgoedproject meer vorm.

Drie terugkoppelingsmomenten

Op drie terugkoppelingsmomenten, verspreid over het schooljaar, komen de leerkrachten en erfgoedwerkers samen om de stand van zaken van het project te overlopen. De leerkrachten stellen hun lesontwerp voor. Iedereen kan ideeën aanvullen. De erfgoedwerkers wisselen historische achtergrond en bronnenmateriaal uit. Daarna is het tijd voor de praktijk.

Proefproject: Sint-Pieters-Leeuw

De scholen van Sint-Pieters-Leeuw stapten tijdens het schooljaar 2014-2015 mee in een proefproject van 'Buurten met erfgoed'. Leerkrachten van de tweede graad uit zeven basisscholen bundelden de krachten met erfgoed-, natuur- en cultuurwerkers.

©Iris Verhoeven

©Iris Verhoeven

Straatnamen

Het derde leerjaar van Basisschool 't Populiertje ging aan de slag met straatnamen. Het project startte met een klasgesprek aan de hand van foto's van vroeger en nu van de schoolomgeving.

Vervolgens ging de klas op wandel langs de straten in de buurt van de school om informatie over deze straten te verzamelen. Elk groepje kreeg één straat toegewezen. In de klas gingen de leerlingen verder op onderzoek naar de betekenissen van de straatnamen, de ouderdom van de straat en de gebouwen. Ze maakten ook een nieuw straatnaambord met foto's en achtergrondinformatie. Elk groepje was gids in zijn eigen straat voor een andere klas. Ze kregen eerst tips over hoe ze dat het beste aanpakten. Als afsluitertje mochten de leerlingen een nieuwe straatnaam bedenken voor hun straat.

ENKELE VOORBEELDEN

Op zoek naar water

Het vierde leerjaar van basisschool Den Top werkte rond het water in de gemeente: het kanaal Brussel-Charleroi, de Zuunbeek, de wachtbekkens voor de Zuunbeek, het Volsembroek en het waterslot Coloma.

Het project startte met een raadsel. De leerlingen kregen vijf flessen water voorgeschoteld. Konden ze ontdekken welk water uit welke plas of waterloop kwam? Ze gingen op excursie en namen waterstalen. Onderweg leerden ze over de geschiedenis van het water, de plekken en de functie die water vroeger in de gemeente had. De uitstappen werden begeleid door gidsen of vrijwilligers uit erfgoed- en natuurverenigingen. Nadien gingen de leerlingen in groepjes op zoek naar bronnenmateriaal en voerden ze opdrachten uit. Iedereen in de groep kreeg een rol toebedeeld: kapitein, materiaalmeester, secretaris, computerspecialist. De leerlingen bereidden ten slotte een spreekbeurt voor en een expo op het schoolfeest.

©Iris Verhoeven

©Iris Verhoeven

De school vroeger, nu en in de toekomst

Het derde en vierde leerjaar van de Jan Ruusbroec-school werkte een project uit rond de school vroeger, nu en in de toekomst.

De leerlingen interviewden mensen van verschillende generaties die ooit op de school hadden gezeten over schoolgaan in hun tijd. Het resultaat verwerkten ze in drie opdrachten: ze tekenden een grondplan van de school vroeger, nu en in de toekomst, ze vergeleken de school met toen met die van vandaag, en ze maakten een strip over een schooldag van vroeger.

Voorbeelden van andere projecten:

■ **fotozoektocht in het centrum** van Sint-Pieters-Leeuw

■ **hoekenwerk met diverse opdrachten:** ontwerp onze school in 2100, plaats foto's op een plattegrond, oude en nieuwe foto's combineren, een webquest over de straat van de school...

■ **een project rond kaarten:** 3D-kaart bouwen, gebouwen op stratenplan aanduiden, leerwandeling met oude en nieuwe kaarten...

Meer informatie over de projecten in Sint-Pieters-Leeuw vind je in de brochure 'Buurten met erfgoed: drie inspirerende praktijkvoorbeelden van werken met erfgoed in de tweede graad van de lagere school'. Zie www.erfgoedindeklas.be.

Wat na 'Buurten met erfgoed'?

Ook na het eerste projectjaar plukt de school de vruchten van 'Buurten met erfgoed'. Uit het opzoekingswerk van de leerkrachten, de contacten met erfgoedwerkers, het nieuwe lesmateriaal en andere inspanningen ontstaan duurzame projecten.

In Sint-Pieters-Leeuw wordt alle ontwikkeld lesmateriaal alvast ook de volgende jaren nog gebruikt en uitgediept. Er werden ook veel contacten gelegd tussen erfgoed- en natuurwerkers en leerkrachten: de heemkundige kring leverde oude foto's en verhalen aan over de dorpskern, een gids van Natuurpunt nam een klas mee op excursie naar het Volsebroek, een erfgoedkenner bezorgde scholen interessante foto's en publicaties.

Dankzij de samenwerking werken erfgoedwerkers hun aanbod voor scholen uit. De schuttersgilde van Sint-Pieters-Leeuw biedt de scholen een initiatie boogschieten aan. De gemeentelijke erfgoedambtenaar richt een werkgroep met leerkrachten en erfgoedwerkers op. Samen maken ze een publicatie op kinderniveau over de geschiedenis van de gemeente.

Geïnteresseerd in 'Buurten met erfgoed'?

Ligt je school in één van de 16 gemeenten van de regio Pajottenland Zennevallei? Neem dan contact op met Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei: info@erfgoedcelpz.be.

Andere scholen kunnen contact opnemen met Jan Vandenbossche van het agentschap Onroerend Erfgoed: jan.vandenbossche@rwo.vlaanderen.be.

www.erfgoedindeklas.be

WERKBLADEN

PLAATS HIER EEN
FOTO VAN HET
MONUMENT

BESCHRIJF HOE HET MONUMENT ERUITZIET

Vormen

- ☐ vierkant
☐ rechthoek
☐ driehoek
☐ cirkel
☐

Delen

- ☐ hoofdgebouw
☐ bijgebouw
☐ poorthuis
☐ toren
☐

Materialen

.....
.....
.....
.....
.....

Kleuren

.....
.....
.....
.....
.....

MONUMENT-ID ZIE LESIDEE P.30

Maak de identiteitskaart van een monument!

Naam

.....

Adres

.....

.....

Omgeving

- ☐ aan de kerk ☐ op een plein ☐ aan een drukke weg ☐

Past het monument goed in deze omgeving?

Ja / nee

Waarom?

.....

.....

.....

Bouwjaar

.....

Vond je de datum op/in het gebouw?

Ja / nee

Waren er meer bouwfases? Hoe kan je dat zien?

.....

.....

Heeft het monument een naam? Welke?

.....

Verwijst deze naam naar

- ☐ een tijd ☐ activiteit ☐ gebeurtenis ☐

Wie heeft het monument ontworpen?

.....

Vind je een naam op het gebouw?

.....

Welke functie had het monument toen het pas gebouwd was?

.....

Is de bestemming veranderd doorheen de tijd?

.....

RELIGIEUZE GEBOUWEN, VAN BINNEN EN BUITEN ZIE LESIDEE P.38

BUITEN

Uit welke delen bestaat het gebouw?

.....

Naar welke windrichting is het gebouw georiënteerd?

- ☐ Noord ☐ Zuid ☐ Oost ☐ West

Welke steensoorten en –kleuren zie je?

.....

.....

Welke herstellingen zie je aan gevels of daken?

.....

.....

Meet of schat de buitenafmetingen!

.....

Zie je decoraties aan de gevels?

.....

.....

.Zijn er grafstenen tegen de gevel geplaatst? Van wie zijn deze grafstenen?

.....

.....

Wat vind je rond het gebouw:

- ☐ Hekwerk
☐ Pastorie
☐ Kerkhof
☐ Gedenktekens
☐ Begroeiing
☐ Straatnaambordje
☐

BINNEN

Welke vorm hebben de vensters?

.....

Wat is er bijzonder aan de plafonds, gewelven en koepels?

.....

Hoeveel pilaren zijn er? Teken ze op het grondplan.

.....

Hebben de vloeren een motief? Kan je het natekenen?

.....

Hoe zijn de wanden versierd (b.v. behang, pleisterwerk, teksten,...)?

.....

Welke meubels staan er?

.....

Welke kunstwerken vind je?

.....

TEKEN HIER HET GRONDPLAN

MONUMENTEN IN VERVAL – VERVAL IN MONUMENTEN ZIE LESIDEE P. 44

We maken een inspectierapport op!

Monument:

.....

Inspectiedatum

...../...../.....

inspectie uitgevoerd door:

.....

Adres

.....

.....

Monument:

.....

Inspectierapport

Inspecteer het monument. Gaat het goed of minder goed met elk onderdeel? Kruis hieronder het antwoord aan (kijk hiervoor naar de legende).

EXTERIEUR - BUITEN	STATUS
Dakbedekkingen	
- Pannen	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Leien	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Dakdoorbrekingen	
- Dakkapellen	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Lichtkoepels	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Dakramen en dakluiken	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Schoorstenen	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Regenwaterafvoer	
- Goten, pijpen	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Muren	
- Metselwerk	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Natuursteen	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Beton	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Hout	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Metaal	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Pleister	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Verf	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Ankers	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Roosters	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Ramen en deuren	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Glas	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Balkons, erkers	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N

INTERIEUR - BINNEN	STATUS
Vloeren	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Muren	
- Verf	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Pleister	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Behang	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Lambriseringen	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
- Schilderingen	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Binnenschrijnwerk	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N
Plafonds	☐ G ☐ R ☐ M ☐ S ☐ N

LEGENDE

G = GOED	Geen onmiddellijke ingrepen vereist voor de instandhouding van het monument
R = REDELIJK	Waakzaamheid is nodig om tijdig te kunnen ingrijpen
M = MATIG	Plaatselijke gebreken, zij moeten tijdig hersteld worden
S = SLECHT	Een snelle en grondige ingreep is noodzakelijk
N	Niet geïnspecteerd

WEBTIPS

Zoeken naar monumenten, landschappen, archeologische zones

WAT VIND JE HIER?	NAAM	WEBLINK
• bouwkundig erfgoed • historische tuinen en parken • houtige beplantingen • archeologische zones	Inventaris onroerend erfgoed	www.inventaris.onroenderfgoed.be
alle voorlopige en definitieve beschermingen	Databank beschermd onroerend erfgoed	www.beschermingen.onroenderfgoed.be
overzichtskaart alle beschermd en geïnventariseerd erfgoed in Vlaanderen	Geoportaal onroerend erfgoed	www.geopunt.be

Waar kan je terecht voor info over je eigen stad/gemeente?

WAT VIND JE HIER?	NAAM	WEBLINK
info over erfgoed	gemeentebestuur (bibliotheek, dienst patrimonium, dienst cultuur, archiefdienst,...)	via de website van je gemeente
info over religieus erfgoed (b.v. bouw- en restauratiedossiers, plannen van kerk, kapel, pastorie,...)	kerkraad, parochie	www.kerknet.be
toeristische info		toeristische website van je gemeente
algemene info		Wikipediapagina van je gemeente
intergemeentelijke OE-dienst met meer info over OE in de gemeenten Holsbeek, Rotselaar, haacht, bekkevoort	Winar	www.winar.be
intergemeentelijke OE-dienst met meer info over OE in Tienen, Hoegaarden, Linter, Glabbeek, Bierbeek	Portiva	
documenten en historisch materiaal regio Pajottenland-Zennevallei	Erfgoedcel Pajottenland-Zennevallei	www.erfgoedcelpz.be/heemkunde
documenten en historisch materiaal regio Leuven	Erfgoedcel Leuven	www.erfgoedcelleuven.be
expertise en kennis van landschappelijk erfgoed Regionaal Landschap Noord-Hageland	Regionaal Landschap Noord-Hageland	www.rlnh.be
expertise en kennis van landschappelijk erfgoed Regionaal Landschap Zuid-Hageland	Regionaal Landschap Zuid-Hageland	www.rlzh.be
expertise en kennis van landschappelijk erfgoed Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei	Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei	www.rlzzz.be
expertise en kennis van landschappelijk erfgoed Regionaal Landschap Groene Corridor	Regionaal Landschap Groene Corridor	www.rlgc.be
expertise en kennis van landschappelijk erfgoed Regionaal Landschap Dijleland	Regionaal Landschap Dijleland	www.rld.be
documenten en historisch materiaal regio Vlaams-Brabant, zoals foto's, kaarten, archief, postkaarten, artikels, boeken	Heemkunde Vlaams-Brabant	www.heemkundevlaamsbrabant.be
toeristische website van Vlaams-Brabant	Toerisme Vlaams-Brabant	www.toerismevlaamsbrabant.be
erfgoedpublicaties over Vlaams-Brabant	Documentatiecentrum Vlaams-Brabant: provinciale erfgoedbibliotheek	docvlaamsbrabant.bibliotheek.be

Algemeen: erfgoed

WAT VIND JE HIER?	NAAM	WEBLINK
steunpunt voor het roerend en immaterieel cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen en Brussel	Faronet	www.faronet.be
staat in voor het beheer van erfgoedsites, de organisatie van erfgoedactiviteiten, en is ledenbeweging en dienstverlener; jaarlijkse hoogtepunt van de werking is Open Monumentendag Vlaanderen	Herita	www.herita.be
stimuleert het onderhoud van historisch waardevol erfgoed: regelmatige controle van de bewaringstoestand en het stimuleren van tijdige ingrepen maken grote herstellingen of restauraties overbodig.	Monumentenwacht Vlaanderen + de Vlaams-Brabantse afdeling	www.monumentenwacht.be www.vlaamsbrabant.be
de Vlaams-Brabantse afdeling van Monumentenwacht	Monumentenwacht Vlaams-Brabant	www.vlaamsbrabant.be

Educatie

WAT VIND JE HIER?	NAAM	WEBLINK
onderzoek dat een referentiekader ontwikkelt voor geïntegreerde cultuureducatie en tracht een antwoord te geven op de vraag wat cultuur nu eigenlijk is en wat het belang ervan is voor het onderwijs.	Cultuur in de Spiegel	canoncultuurcel.be/cultuur-de-spiegel
info over omgevingsonderwijs	Omgevingsonderwijs	www.omgevingsonderwijs.be
info over omgevingsonderwijs	Zonnekind	www.zonnekind.omgevingsboek.be
voorbeelden van omgevingsboeken voor verscheidene gemeenten (in West-Vlaanderen)	Snuffelmee	www.snuffelmee.be
high-tech schattenjacht met een gps-ontvanger	Geocaching	www.geocaching.be
leermiddelen, b.v. lestip over geocaching	Klascement, leermiddelennet-werk	www.klascement.be
subsiidiëring van creatieve schoolprojecten	Dynamoproject van Canon Cultuurcel	www.cultuurkuur.be/dynamo
project dat tot doel verbetering van het erfgoedonderwijs heeft; richt zich op leerkrachten, studenten leerkrachtenopleiding,... met handboek met praktijkvoorbeelden	The Aqueduct	the-aqueduct.eu
suggesties en werkschrift voor leerkrachten om de klas in contact te brengen met erfgoed	Erf Goed!	www.faronet.be/e-documenten/erf-goed-knip-goed-suggesties-en-werkschrift-voor-juffen-en-meesters
overkoepelend project over erfgoededucatie in een Europese context - met een opleidingspakket, materiaal en praktijkvoorbeelden	HERitage EDUCation	www.hereduc.net

MEER INFO

www.vlaamsbrabant.be/erfgoed

Dienst erfgoed

Provincieplein 1 - 3010 Leuven

016 26 76 34

erfgoed@vlaamsbrabant.be

Beleidsverantwoordelijke

gedeputeerde Tom Dehaene

tel. 016 26 70 22

kabinet.dehaene@vlaamsbrabant.be